

VIRREN KÄYTTÖ YLÄASTEEN MUSIIKINOPETUKSESSA

Musiikkikasvatuksen pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikkitieteen laitos

Kevät 2002

Sini Järvelä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Musiikkitieteen laitos
Tekijä Sini Järvelä	
Työn nimi Virren käyttö yläasteen musiikinopetuksessa	
Oppiaine Musiikkikasvatus	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2002	Sivumäärä 56 + liitteet 21
Tiivistelmä - Abstract <p>Tutkimukseni tarkoitus on selvittää virren ja kirkkomusiikin asemaa yläasteen musiikinopetuksessa. Selvitän virsi- ja kirkkomusiikkiopetuksen määrää ja laatua koulussa sekä opettajien asennetta virsiä, kirkkomusiikkia ja kirkkoa kohtaan.</p> <p>Tutkimuksen taustana on kirkkomusiikin ja musiikkikasvatuksen vuosisatojen mittainen yhteinen historia. Asenneosiossa käytän Juhani Karvosen asenneteoriaa. Sen mukaan asenne jakautuu kolmeen komponenttiin, joiden tulee olla samansuuntaisia, jotta asenne on täydellisesti kehittynyt.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kotisivuilleni tekemäni internetkyselylomakkeen avulla. Kohderyhmänä on yläasteen musiikinopettajat. Valitsin kyselyyn satunnaisesti sata yläastetta noin kuudestasadasta, joihin lähetin sähköpostin kautta tietoa kyselystä. Kyselyyn vastasi 42 musiikinopettajaa, eli kyselyn kato oli melko suuri. Internet-kyselyjä ei ole tehty paljon aikaisemmin, joten syynä suureen katoon on luultavasti sähköisen viestinnän ongelmat.</p> <p>Tutkimuksen mukaan virsiä opetetaan kouluissa vähän, mutta virsillä on vankka asema koulujen kirkollisissa juhlissa. Koulujumalanpalveluksia järjestetään lähes kaikkialla. Opettajat kokevat virret ja niiden opettamisen nuorille tärkeäksi, mutta eivät silti opeta niitä montakaan tuntia vuodessa. Virsien säestyksessä on alettu käyttämään pianon ja urkujen lisäksi myös muita soittimia, kuten orkesteri- ja bändisoittimia. Opettajien asenteella virsiä ja kirkkoa kohtaan on merkitystä, mutta koulun koolla ja sijainnilla ei ole merkitystä virsiopetuksen määrään. Virsiä pidetään edelleen osana suomalaista yleissivistystä.</p>	
Asiasanat Virsi, virsikasvatus, virsikirja, kirkkomusiikki, asenne	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto ja Musiikkitieteen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	AIEMMAT TUTKIMUKSET	7
	2.1 Musiikki- ja virsikasvatus koulussa	8
	2.2 Oppilaiden ja opettajien asenne virsiä kohtaan	10
	2.3 Virsikirja	12
3	MUSIIKKIKASVATUKSEN JA VIRSILAULUN HISTORIAA	14
	3.1 Varhainen musiikkikasvatus	14
	3.2 Keskiajalta 1700-luvulle	15
	3.3 1800-luvulta nykypäivään	17
	3.4 Suomalaisen virsikirjan historia	19
4	ASENTEET	22
	4.1 Asenne	22
	4.2 Asenneteoria	23
5	TUTKIMUSASETELMA	24
	5.1 Tutkimusongelmat	24
	5.2 Tutkimusmenetelmä	25
	5.3 Tutkimuksen toteutus ja aineiston hankinta	27
	5.4 Tutkimuksen luotettavuus	29

6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	31
	6.1 Tietokysymykset	31
	6.1.1 Opettajien taustatiedot	31
	6.1.2 Koulujen taustatiedot	32
	6.1.3 Kirkkomusiikki kouluissa	37
	6.2 Asennekysymykset	40
	6.2.1 Vastaajien suhtautuminen virsiä ja evangelisluterilaista kirkkoa kohtaan	41
	6.2.2 Virsien käyttö koulussa	43
7	TULOKSIEN TARKASTELU	45
8	PÄÄTÄNTÖ	51
	LÄHTEET	53
	LIITTEET	57

1 JOHDANTO

Musiikinopetus on kehittynyt virsilaulun opetuksen kautta, ja kirkkomusiikki on hallinnut musiikinopetusta viime vuosisadalle asti. Yleissivistyksenä oman kulttuurin tunteminen on tärkeää. Historian kannalta virret ovat tutustumisen arvoisia, koska osa niistä on säilynyt vuosisatoja lähes muuttumattomina. Koulujen musiikinkirjoissa on mukana muutamia virsiä, mutta ne ovat yleensä aina samat virret samoilla sovituksilla. (Ahonen 1991, 31-33.) Joustavaa siirtymistä uskontoon sidosta laulusta koululauluun laajemmassa merkityksessä ei ole osattu toteuttaa. Nykyajan ihmiset ovat välinpitämättömiä kirkkoa kohtaan, mutta kirkossa tapahtuvia muutoksia ja uudistuksia vastustetaan, koska kirkkomusiikki on edelleen ihmisille merkityksellistä. Aion tässä tutkimuksessa kyselyn avulla selvittää, mikä on kirkkomusiikin ja virsien asema yläasteen musiikinopetuksessa nykyään.

Virsikasvatusta koulussa on tutkittu aikaisemmin kanttorien näkökulmasta pääosin ala-asteella. Olen aiemmissa tutkimuksissani tutkinut yläasteikäisen nuoren virsitietoutta ja kirkkomusiikin ammattilaisten ja musiikinopettajien suhtautumista virsien sovittamiseen. Nuoret osaavat kyllä virsiä, mutta he eivät tiedä, mikä laulut ovat virsiä. Esimerkiksi monet lastenvirret, jouluvirret ja koulujen juhlissa laulettavat virret ovat nuorille tuttuja, mutta he eivät tiedä niiden olevan virsiä. Virret ovat edelleen ihmisille tärkeitä, mutta tämänpäivän nuorille on niin paljon musiikkitarjontaa, että virret eivät heitä kiinnosta lähinnä laahaavan esitystavan takia.

Työskennellessäni Jyväskylän kaupunkiseurakunnan nuorisotyössä huomasin kuinka vaihtelevia nuorten tiedot virsistä ja kirkosta ovat. Ennakko-oletukseni on, että maaseudulla virret ovat arvostetumpia kuin kaupungeissa, ja pienissä ky-

lissä virsilauluperinne elää. Voisi olettaa, että suurilla paikkakunnilla ollaan vieraantuneempia kirkosta kuin pienissä kunnissa. Kaikilla musiikinopettajina toimivilla ei luultavasti ole musiikinopettajan koulutusta, vaan joillain paikkakunnilla musiikin opetuksesta vastaa esimerkiksi kanttori.

Nykyisessä musiikin opetussuunnitelmassa virsilaulua ei erikseen ole mainittu, mutta uskonnon opetuksen sisältöihin virsikirjaan tutustuminen kuuluu. Musiikin opetussuunnitelmassa on aikaisemmin mainittu Suomen kirkkojen jumalanpalvelusmusiikki, eri kirkkokuntien musiikki ja suuriin kirkkomusiikkiteoksiin tutustuminen (Ahonen 1991, 31-33). Virsiopetusta varten kouluissa on aiemmin ollut käytössä 1987 tehty luokkakohtainen virsisuunnitelma. Virsisuunnitelmaa oli tarkoitus toteuttaa sekä musiikin että uskonnonopetuksessa, ja se tehtiin vastaamaan kyseisten aineiden yleistavoitteita. Tavoite oli lähinnä yleissivistävä. Virsien valintaperusteina oli tekstien ymmärrettävyys ja sävelmien helppous. Virsisuunnitelma sisältää virsiä eri aikakausilta, perinteisiä hengellisiä lauluja, negrospirituaaleja sekä 1900-luvun lopun uusia sävelmiä. (Pajamo 1991, 8-13.) Omalta kouluajaltani en muista virsiä laulettuun koulussa kuin kirkollisissa juhlissa ja koulujumalanpalveluksissa, vaikka tämä virsisuunnitelma on ollut juuri siihen aikaan käytössä.

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, opetetaanko musiikin tunneilla yläasteella virsiä, vai onko populaarimusiikki syrjäyttänyt muiden aiheiden mukana myös virsilaulun ja kirkkomusiikin. Onko kouluissa enää virsikasvatusta ja pitäisikö sitä olla? Onko koulukohtaisten opetussuunnitelmien käyttöönotto supistanut musiikin tuntien monipuolisuutta? Suomalaiseen yleissivistykseen kuuluu oman kulttuurin ja uskonnon tunteminen ja näin ollen myös virsiin tutustuminen. Kansainvälistyvässä maailmassa oman kulttuurin tuntemisen merkitys korostuu. Tutkin, ovatko virret osa tämän päivän suomalaista yleissivistystä.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat virsi ja kirkko. Tutkimuksessani sanalla virsi tarkoitetaan evankelis-luterilaisen kirkon nykyisen, vuonna 1986 hyväksytyyn virsikirjan virsiä. Selvitin käsitteen sisällön kyselyyni vastanneille ennen kyselyä. Virsikirjauudistus määrittelee virsikirjan pelastussanomien välittämisen välineeksi. Virret ovat seurakunnan uskontunnustusta ja rukousta. Ne yhdistävät seurakuntaa ja ovat samalla sielunhoitoa. Virsien tekstit opettavat kristinuskon perusasioita. Virsiä käytetään jumalanpalveluksissa ja muissa kirkollisissa toimituksissa, koulussa ja kotona eli kaikkialla ihmisten elämässä. (Virsiuudistuksen periaatteet 1976, 10-11.) Mutta mitä virret ovat?

Kirkkoisä Augustinus määritteli virren olevan laulu, jolla ylistetään Jumalaa. Määritelmä pätee edelleen, koska se kertoo virrestä keskeisimmän asian, mutta se

ei yksinään riitä. Virsi on kristillisen kirkon käyttämä yksinkertainen yhteislaulu, jonka avulla ilmaistaan uskoa ja kristinoppia. Virret ovat yleensä säkeistömuotoisia ja loppusoinnullisia. Virren ja muun hengellisen laulun raja on häilyvä, mutta selvä ero on siinä, että virsiä ovat virallisessa virsikirjassa olevat laulut. (Suokunnas 1991, 14-15.) Kirkkomusiikki on yleisesti jumalanpalveluskäyttöön tarkoitettu musiikki. Kirkkomusiikin ja muun musiikin välillä ei ole selvää rajaa, koska taidemusiikissa esimerkiksi ei aina tiedetä, mitä säveltäjä on miettinyt teosta tehdessään. Teoksesta ei välttämättä voi kuulokuvan perusteella sanoa, onko se uskonnollista vai ei. (Soinne 1994, 16.) Kirkko tarkoittaa tekstissänini koko evankelis-luterilaista seurakuntaa. Yleisnimeä kirkko käytetään Suomessa tarkoittaen evankelis-luterilaisesta kirkkoa, koska luterilaisuus on ja on ollut Suomen valtauskonto.

2 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Virsien opetusta koulussa on tutkittu aikaisemmin muutamissa Sibeliuksen Akatemian kirkkomusiikkiosaston pro gradu -työissä. Ala-asteen virsikasvatusta ovat tutkineet Päivi Granström vuonna 1991 pro gradu -työssään ”Virsikasvatus Espoon peruskoulujen ala-asteilla lukuvuonna 1989-1990” ja Maija Vuorinen vuonna 1988 pro gradu -työssään ”Virren asema lasten ja nuorten uskontokasvatuksessa”. Ritva Sipilä on tehnyt vuonna 1989 pro gradu -työnään tutkimuksen ”Virsiopetus Turun seudun peruskouluissa lukuvuonna 1988-1989”, joka on näistä tutkimuksista lähimpänä omaa tutkimustani, sillä tässä työssä tutkitaan myös yläasteen musiikinopetusta.

Muita virsiin käyttöön liittyviä töitä ovat Sibeliuksen Akatemian kirkkomusiikkiosastolta Osmo Väätäisen pro gradu -tutkimus ”Virren asema peruskoulun ja lukion päivänavauksissa” vuodelta 1986, Tuomas Herojan pro gradu -tutkimus ”Oi, muistatko vielä sen virren?” Jyväskylän musiikkitieteen laitokselta vuodelta 1999 sekä omat tutkimukseni. Vuonna 1999 tein musiikkikasvatuksen viestintäseminaariryöön ”Uskonnon näkyminen musiikinopetuksessa ennen ja nyt”, vuonna 2000 musiikkikasvatuksen proseminaariryöön ”Saako virsi svengata? Virsiin sovitaminen nuorille ” ja vuonna 2001 Kasvatustieteen proseminaariryöön ”Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien nuorten kirkollinen tausta ja virsituntemus”.

2.1 Musiikki- ja virsikasvatus koulussa

Päivi Granströmin pro gradu -tutkimuksessa (1991) selvitetään virsikasvatuksen mahdollisuuksia ja toteutumista Espoon peruskoulujen ala-asteilla. Uuden virsikirjan ilmestymisen jälkeen kouluissa otettiin käyttöön vuonna 1987 ilmestynyt peruskoulun 1.-9. luokille tehty luokkakohmainen virsisuunnitelma. Koululaki ja peruskoulun opetussuunnitelma antavat puitteet virsikasvatukselle, joka sisältyy uskonnon ja musiikin opetuksen tavoitteisiin. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella sekä projektilla, jossa pidettiin kuusi virsituntia ala-asteella. Lisäksi kouluissa kokeiltiin päivänavauksien yhteydessä ”viikon virsi” -idea, jossa kirkkovuoden aiheiden mukainen virsi esiteltiin keskiviikkoisin oppilaille, ja virsi laulettiin yhdessä perjantaina koko koulun yhteisessä aamunavauksessa. Tutkimuksen mukaan luokanopettajista suurin osa opettaa virsiä ja kokee opettamisen myönteisenä. Ala-asteen oppilaat kokevat virret turvallisina ja suhtautuminen virsilauluun oli myönteisintä ja innokasta ala-asteen ensimmäisillä luokilla. Tutkimuksen mukaan koulujumalanpalveluksien avulla voidaan edistää koulun ja seurakunnan yhteistyötä. Kaikki opettajat, jotka opettivat virsiä, opettivat oppilaille koulujumalanpalveluksen virret ja messusävelmät etukäteen. Opettajat toivovat seurakunnalta tukea koulujen virsikasvatukseen. (Granström 1991.)

Maija Vuorisen pro gradu -tutkimuksessa (1988) kartoitetaan virren asemaa alle kouluikäisten lasten uskontokasvatuksessa sekä virren käyttöä ja arvostusta peruskoulun ala-asteen oppilaiden ja luokanopettajien keskuudessa. Tutkimuksen kohteina on päiväkerhoja, päiväkoteja, pyhäkouluja ja peruskoulun ala-asteita Tuusulasta. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeen avulla. Tutkimuksen mukaan virret ovat lapsille vaikeita. Niissä on usein liian vaikeat sanat ja liian laajalla ambituksella liikkuva melodia. Lapset kuitenkin pitävät virsien laulamisesta ala-asteen ensimmäisillä luokilla ja kokevat virren turvallisena ja hartaana. Ala-asteen viimeisillä luokilla lapset alkavat pitää virsiä vanhanaikaisina, yksitoikkaisina ja tylsinä. Virsilaulutraditio ei ole kuollut kouluissa. Virsiä lauletaan päivänavauksissa ja koulujumalanpalveluksissa. Opettajat arvostavat virsiä ja pitävät niiden opettamista tärkeänä. Kolmasosa opettajista haluaisi kouluihin lisää virsilaulun opetusta. Seurakunta osallistuu koulujen toimintaan pitämällä kouluissa aamunavauksia, koulukinkereitä sekä järjestämällä koulujumalanpalveluksia. Koulukinkerit ovat virsikasvatustapahtuma, jossa seurakunta tuo virsilaulun kouluihin. Koulujumalanpal-

veluksissa laulettavat virret ja messusävelmät harjoitellaan etukäteen. Aamun-avauksissa virsien käyttöä on vähentänyt se, että kouluilla ei ole tarpeeksi virsikirjoja oppilaille jaettavaksi. Kanttorien vierailuja kouluihin toivotaan lisää, ja apua virsiopetukseen kaipasi puolet opettajista. Suurin osa vanhemmista suhtautuu positiivisesti lapsille annettavaan uskontokasvatukseen. (Vuorinen 1988.)

Ritva Sipilän pro gradu -tutkimus (1989) selvittää virsiopetuksen mahdollisuuksia peruskoulussa, opettajien valmiuksia virsiopetukseen, virsiopetuksen toteutumista Turun seudun peruskouluissa ja kirkon mahdollisuuksia tukea koulujen virsiopetusta. Tutkimukseen osallistui koulujen musiikin ja uskonnon opettajia, rehtoreita ja kanttoreita. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella ja haastatteluilla. Musiikin opetussuunnitelmassa virsilaulua ei mainita suoraan, mutta kirkollisesta musiikista puhutaan. Virsien opettaminen tapahtuu opettajan harkinnan mukaan. Uskonnon opetussuunnitelmaan kuuluu virsikirjaan tutustuminen, mutta uskonnon opettajien koulutukseen ei kuulu virsiopetusta. Luokanopettajien koulutuksessa virsien osuus on vähäinen, paitsi musiikkiin erikoistuvilla luokanopettajilla. Suurin osa opettajista on sitä mieltä, että oppilaiden suhtautuminen virsiin on pääosin myönteistä, ja uuden virsikirjan käyttöönotto on lisännyt kiinnostusta virsiin. Opettajille virret tuovat positiivisia muistoja ja mielikuvia. He kokevat uudet virret virkistävinä ja virsilaulun rauhoittavana. Tutkimuksen mukaan opettajat eivät koe tuntevansa virsikirjaa hyvin ja toivovat seurakunnan työntekijöiden vierailevan oppitunneilla, mutta kanttorit ilmoittivat työvuoteensa mahtuvan korkeintaan kaksi kouluvierailua. Kanttorit kokevat kouluvierailunsa myönteisinä, ja kanttorien asiantuntemusta virsikasvattajina tarvittaisiin kouluissa enemmän. Sipilän tutkimuksen mukaan virsiä lauletaan koulussa uskonnon ja musiikin tunneilla sekä erilaisissa koulun juhlissa. Koulujumalanpalvelukset ovat koululle tärkeitä tilaisuuksia, joita opettajat järjestävät mielellään. Koulujumalanpalveluksissa laulettavat virret tulisi päättää ajoissa, jotta musiikinopettaja ehtisi varata virsien ja ohjelman harjoittelulle aikaa opetussuunnitelmasta. Musiikinopettajat kokevat virret itselleen läheisiksi, ja opettajien mielestä yleissivistykseen kuuluu osata tunnetuimmat virret. Tutkimuksen mukaan virsi on koulussa yleisimmin käytössä päivänavauksissa. (Sipilä 1989.)

Viestintäseminarityöni ”Uskonnon näkyminen musiikinopetuksessa ennen ja nyt” vuodelta 1999 selvittää uskonnon ja koulujen musiikkikasvatuksen yhteistä historiaa. Musiikkikasvatusta on ollut jo ennen Antiikin aikaa. Suomalaisen musiikkikasvatuksen voidaan katsoa alkaneen keskiajalla, jolloin Suomeen perustettiin ensimmäiset luostarikoulut Keski-Euroopan esimerkkiä seuraten. Kansan laulama

kirkkomusiikki oli uskonpuhdistuksen jälkeen pääosin Saksasta ja Ruotsista käännettyjä hengellisiä lauluja ja virsiä. Kirkkomusiikin asema koulun musiikinopetuksessa muuttui paljon 1900-luvun aikana. Keskiajalla kirkkomusiikki, etenkin laulu, oli yksi tärkeimmistä oppiaineista koulussa uskonnon ohella. 1900-luvun alussa virsilaulun asema kouluissa oli vielä vahva, mutta se alkoi heiketä vuosisadan edetessä. Nykyään virsiä lauletaan koulussa satunnaisesti musiikin ja uskonnon tunteilla sekä koulun juhlissa ja koulujumalanpalveluksissa. Vuoden 1994 opetussuunnitelmassa ei mainita enää kirkkomusiikkia tai virsilaulua ollenkaan.

2.2 Oppilaiden ja opettajien asenne virsiä kohtaan

Edellä esitellyssä Ritva Sipilän pro gradu -tutkimuksessa (1989) tutkittiin myös opettajien ja oppilaiden asenteita virsiä kohtaan. Osmo Väätäisen pro gradu -tutkimuksessa (1986) selvitetään virren käyttöä peruskoulun ja lukion päivänavauksissa sekä oppilaiden ja opettajien asennetta virsiä kohtaan. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeen avulla ja siihen osallistui 585 oppilasta ja 168 luokan- ja aineenopettajaa. Tutkimuksen mukaan luokanopettajat käyttävät virttä huomattavasti enemmän päivänavauksissa kuin aineenopettajat, mutta opettajien asenteissa virsiä kohtaan ei ole huomattavaa eroa luokan- ja aineenopettajien välillä. Luokanopettajien asenteet ovat hieman positiivisempia kuin aineenopettajien. Suurimmat erot asenteissa olivat nuorien ja vanhojen opettajien välillä. Vanhemmilla opettajilla oli koulutukseen kuulunut huomattavasti enemmän virsien opiskelua ja he kokivat virret myönteisempinä. Opettajankoulutukseen sisältynyt virsiopetus on varmasti vaikuttanut opettajien asenteisiin ja virren käyttöön koulussa. Nuoret opettajat kokivat virret vanhanaikaisina, yksitoikkaisina ja yhdentekevinä. Suurin osa opettajista koki virsien opettamisen tärkeänä. Yli puolet opettajista oli sitä mieltä, että kouluissa tulisi olla säännöllisesti virsilaulutunteja. Opettajat arvostavat virsiä ja haluaisivat virsiopetuksen sisältyvän luokanopettajien peruskoulutukseen. Tutkimukseen osallistuneista oppilaista jopa 88 % laulaisi virsiä mielellään koko koulun yhteisissä päivänavauksissa, joita järjestetään kouluissa valitettavan harvoin. Oppilaiden suhtautuminen virsilauluun on ala-asteella positiivista, ja oppilaat toivovat nimenomaan yhteistä virsien laulamista. Virsien suosio laskee selvästi siirryttäessä

yläasteelle ja lukioon. Oppilaiden enemmistö toivoo ylemmillä luokka-asteilla päivänavauksien virsien tulevan valmiiksi nauhoitettuna. Oppilaiden asenteissa virsiä kohtaan ei kuitenkaan ole suuria eroja eri luokkaasteiden kesken, vaan virsiin suhtaudutaan myös yläasteella ja lukiossa melko myönteisesti. Yläasteen ja lukion oppilaat kokevat virret juhlavina, turvallisina ja tarpeellisina. Näin ollen virsiä voisi käyttää yläasteen päivänavauksissa useammin ja aineenopettajien positiivinen asennoituminen edesauttaa virsien käytön lisäämistä. Virren asema koulujen päivänavauksissa on heikko. (Väätäinen 1986.)

Kasvatustieteen proseminarityössäni "Evangelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien nuorten kirkollinen tausta ja virsituntemus" haastattelin yläasteen seitsemäsluokkalaisia oppilaita Jyväskylässä. Tutkimus selvittää oppilaiden kirkollista kotitaustaa, virsitietoutta ja asennetta virsiä ja kirkkoa kohtaan. Tutkimus toteutettiin haastattelulla ja sen yhteydessä täytetyllä kyselylomakkeella. Kyselyyn osallistui 43 seitsemäsluokkalaista kolmelta eri Jyväskylän yläasteelta. Valitsin kohderyhmäksi juuri seitsemäsluokkalaiset, koska he eivät ole vielä käyneet rippikoulua. Heidän virsitietous on näin ollen lähtöisin kotoa, koulusta tai seurakunnan kerhoista. Tutkimuksen mukaan nuoret osaavat muutamia virsiä. Tytöt osaavat selvästi enemmän virsiä kuin pojat. Tytöt ovat myönteisempiä kirkkoa kohtaan ja tietävät virsistä, virsikirjasta ja kirkkoon kuulumisen merkityksestä enemmän kuin pojat. Voi olla, että osa vastaajista, etenkin pojista, ei vastannut kyselyyn toisissaan, koska ei ole trendikästä osata virsiä yläasteella. Haastattelussa selvisi, että nuoret eivät tieneet, mitä virret ovat. Kun mainitsin haastattelun jälkeen muutamia tunnettuja jouluaiheisia virsiä ja lastenvirsiä, niin ne olivat suurimmalle osalle tuttuja, mutta oppilaat eivät tieneet niiden olevan virsiä. Tällaisia virsiä olivat muunmuassa Ei valtaa kultaa loistoa, Maa on niin kaunis, Adventtilaulu, Jumalan kämmenellä ja Ystävä sä lapsien. Kaksi kolmasosaa oppilaista on ollut lapsena pyhäkoulussa. Yhtä vastaajaa lukuunottamatta kaikki aikovat mennä rippikouluun. Kirkkoon kuuluminen on epäselvä asia noin puolelle vastaajista. Nuoret eivät esimerkiksi tiedä, pitääkö kummien kuulua kirkkoon, ja voiko viettää kirkkohäitä kuulumatta kirkkoon. Lähes kaikki nuoret haluavat isona kirkkohäät.

2.3 Virsikirja

Tuomas Herojan pro gradu -tutkimus ”Oi, muistatko vielä sen virren” (1999) selvittää virsikirjauudistuksen arviointia neljässä kristillisessä viikkolehdessä vuosina 1984-85 ja vertaa sitä virsikirjauudistuksesta sanomalehdissä käytyyn keskusteluun vuosina 1987-88. Tutkimus selvittää lehdistökeskustelujen yhtäläisyyksiä ja eroja. Vuosina 1984-85 kaksi kolmasosaa kirjoittajista koki uudistuksen melko tarpeettomaksi, kun taas 1987-88 uudistuksen kannattajia oli noin kaksi kolmasosaa kirjoittajista. Kirjoittajat olivat tyytyväisempiä lopulliseen uudistettuun virsikirjaan kuin virsikirjaehdotukseen. Arvostelua leimasi 1984-85 tunteellisuus ja jyrkät mielipiteet, mutta 1987-88 suunnattiin katsetta jo tulevaisuuteen ja oltiin hyväksytyt uuden virsikirjan tulo. Virsikirjauudistuksen vastaanotto oli lehtien palstoilla usein kielteinen. Muuttuvassa ja maallistuneessa maailmassa virsikirjauudistusta vastustettiin, koska kirkon ja sen edustamien arvojen haluttiin tarjoavan jotain pysyvää. Vanhemmalle väestölle virsikirja on tärkeämpi kuin nuorille. Vanhemmat ihmiset kokevat tutun virsikirjan muuttuvan täysin uudistuksessa. Kirkko tuntuu vieraamalta, kun suurelle osalle väestöstä lapsuudesta tuttu turvallinen elementti on vaihtunut uuteen. Herojan tutkimuksen pohjatietona käsitellään Suomalaisen virsikirjan historiaa. (Heroja 1999.)

Musiikkikasvatuksen proseminarityöni ”Saako virsi svengata?” vuodelta 2000 selvittää haastattelujen avulla musiikinopettajien, kanttoreiden ja nuorisomuusikoiden mielipiteitä virsikirjan virsien uudelleen sovittamisesta nuorien käyttöön. Kaikki haastateltavat olivat sovittaneet virsiä aikaisemmin. Virsilaulutraditio on sisäänpäinkääntynyt ja varovasti uudistettu musiikinlaji, jota on tutkittu vähän. Selvitin, voiko virsiä sovittaa, miten niitä tulisi sovittaa enemmän nuorten tyyliksi ja onko sellaiseen ylipäättään tarvetta. Haastateltavien mukaan virsiä saa ja on tarpeellista sovittaa ajan mukaisiksi, mutta tietyin rajoituksin. Nuorilla on usein negatiivinen asenne virsiä kohtaan, joka ei niinkään johdu kappaleesta itsestään tai sanoista, vaan laahaavasta esitystavasta ja liian korkealla menevästä melodiasta. Kaikkia virsiä ei ole tarpeen sovittaa, mutta esimerkiksi nuortenvirsien säestäminen bändillä on haastateltavien mukaan luonteva ratkaisu yläasteella ja rippikoulussa. Kysyin haastateltavien mielipiteitä eri soitinten käytöstä virsien säestyksessä ja mitä virsiä heidän mielestään olisi tarpeellista ja sopivaa sovittaa uudelleen. Missään ei ole sanottu, mitkä soittimet ovat soveliaita virsien säestykseen. Virsien sa-

noma säilyy entisellään säestyssoittimista ja -tavasta huolimatta. Tutkimuksen mukaan sovituksille olisi tarvetta etenkin koulumaailmassa. Nuorten hengelliset laulut ovat hyvää materiaalia kouluissa ja rippikouluissa, mutta haastateltavien mukaan ne eivät korvaa virsiä, eikä niiden tarkoitus olekaan poistaa virsiä käytöstä.

3 MUSIIKKIKASVATUKSEN JA VIRSILAULUN HISTORIA

Musiikki koskettaa ihmistä syvältä ja on henkilökohtaisen kokemisen ja tunteiden ilmaisukanava. Taidetta ja uskontoa yhdistää se, että molempien pohjalla elää vahva tunne. Uskonnolla on aina ollut suuri vaikutus musiikkikulttuuriin. Virsilaululla on pitkät perinteet kasvatuksessa ja musiikinopetuksessa.

3.1 Varhainen musiikkikasvatus

Luonnonkansoilla ei ole tietoista musiikin opetusta, mutta musiikkia opittiin jäljittelemällä ja matkimalla. Musiikkia pidettiin taikavoimana ja sitä käytettiin yli-inhimillisten voimien palvontaan. Nykyisen musiikkikasvatuksen historia on lähtöisin Antiikin Kreikasta. Silloin kasvatukseen kiinnitettiin paljon huomiota ja sitä kehitettiin korkealle tasolle. Musiikin merkitys oli suuri sekä kasvatuksessa että yhteiskuntaelämässä. Ihmisille opetettiin laulua ja soittoa. Tiedot Antiikin ajan musiikkikasvatuksesta ovat suurelta osin peräisin Platonin (427-347 eKr) kirjoituksista. Platonin mukaan kasvatus olisi perustettava kokonaan musiikin opiskeluun, joka johtaa urheuteen ja malttiin. Aristoteleen (384-322 eKr) mukaan musiikki vahvistaa tahtoa ja on luonteen kehitykselle edullista. Hän uskoi musiikin vaikuttavan ihmisen tunne-elämään ja painotti musiikin esteettistä arvoa. Ateenassa säädettiin jopa

laki velvollisuudesta musiikinopetukseen, jonka tavoitteena oli kasvattaa valtiolle hyödyllisiä selvästi ajattelevia ja tahdonvoimaa omaavia ihmisiä. (Fischer 1964, 28; Piha 1958, 7-12.)

Musiikin avulla pyrittiin kauneuteen ja elämänarvojen harmoniaan. Sana ”musike” tarkoitti Antiikin aikana säveltaiteen lisäksi myös runo- ja tanssitaidetta. Musiikki jaoteltiin tunnepitoiseen eli dionyysiseen musiikkiin sekä järjestäytyneeseen ja ylevään eli apolloniseen musiikkiin. Musiikkikasvatuksessa käytettiin vain apollonista musiikkia ja siihen sopivia soittimia, kuten lyyraa ja kitaraa. Sävellajeista opetuksessa mukana sai olla vain positiiviset asteikot, kuten doorinen asteikko. Positiivisten asteikkojen uskottiin kehittävän nuorissa voimaa. Antiikissa musiikki oli oppi eetoksesta, musiikin ja muiden taiteiden etiikasta, jolla oli merkitystä uskonnollisessa ja yhteiskunnallisessa suhteessa. Kansa uskoi, että musiikilla oli salaperäinen ja ihmeitä tekevä voima. Rooman vallan aikana musiikkikasvatus ei erityisesti kehittynyt. Huomionarvoista on, että tytöille, joita ei juurikaan koulutettu, opetettiin kuitenkin soittoa ja laulua. (Fischer 1964, 28; Piha 1958, 9-13.)

3.2 Keskiajalta 1700-luvulle

Kristillisen kirkon rakentama kulttuuri hallitsi keskiajan maailmaa. Musiikilla oli suuri merkitys teologiaan liittyneenä. Musiikki palveli kirkkoa ja oli ennemmin tie-de kuin taide ja lauluissa tärkeintä oli teksti. Musiikkia opiskeltiin kuin matematiikkaa. Jumalanpalveluksissa oli runsaasti musiikkia, mutta musiikilla ei ollut ilman kirkkoa omaa esteettistä arvoa. Aluksi kirkkomusiikki oli laulettuja psalmeja, antifoneja eli vuorolauluja ja resitatiivista puhelaulua. Soittimet eivät olleet tuohon aikaan hyväksyttäviä kirkkomusiikissa. Musiikin arvo kohosi 600-luvulla paavi Gregorius Suuren uuden messujärjestyksen myötä. Samaan aikaan perustettiin Schola Cantorum -laulukoulu, joka oli esimerkkinä muulle Euroopalle. Musiikki itsenäistyi vuosituhannen lopulla. Musiikin teoria oli alkeellista, koska musiikkiin liittyi paljon mystiikkaa, joka esti kehitystä. Käytössä oli edelleen Antiikin Kreikassa käytetyt kirkkosävellajit. (Piha 1958, 13-15.)

Koulutusta antoi luostarilaitos, jossa oppiaineina olivat teologia sekä seitsemän vapaata taidetta, joista tärkein oli musiikki. Laulunopetus tapahtui korvakuu-

lolta käsimerkkien avulla, musiikin teoriaa opiskeltiin ja kouluissa toimi yleensä myös kuoro. Musiikki oli ensisijaisesti kirkollista. Vaikka teologia oli tärkein aine musiikin asema oli myös vahva, koska koulun johtaja oli usein musiikinopettaja. (Piha 1958, 13-15.) Koska koulujen tehtävänä oli kouluttaa tulevia pappeja, virsilaulua ja liturgiaa opiskeltiin paljon (Pajamo 1976, 14).

Gregoriaaninen laulu tuli Suomeen kristinuskon myötä. Suomen ensimmäinen luostarikoulu perustettiin Turkuun vuonna 1249. Myöhemmin luostarikoulut perustettiin myös Viipuriin, Raumalle, Porvooseen ja Käkariin. Luostarikoulussa oli oppiaineina uskonto, latina ja musiikki. Musiikkiin kuului laulun lisäksi solmi-
saatiota ja prima vista -tehtäviä. Musiikin teoria oli kaikille oppilaille pakollinen aine. Moniäänisyyttä opiskeltiin kaanonlaulun avulla ja koulukuorojen taso oli korkea. Koska kirkkoisä Martti Luther oli musiikin harrastaja, hän antoi sille suuren arvon myös kasvatuksellisesti. Hänen mukaansa musiikki oli välttämätöntä kouluissa. Opettajien tuli olla musikaalisia ja etenkin laulutaitoisia. Lutherin mukaan nuoria on jatkuvasti harjoitettava musiikissa, koska siten nuorista kehittyi oivallisia ja siivoja ihmisiä. Musiikki oli Lutherin mukaan Jumalan lahja, mutta hän hyväksyi myös maallisten laulujen laulamisen. (Piha 1958, 16-24.) Laulun asema vahvistui uskonpuhdistuksen aikana kouluissa, koska se liittyi läheisesti uskuntoon, joka oli tärkein oppiaine. Laulua opiskeltiin yksi tunti joka päivä kaikilla luokilla. (Pajamo 1976, 15.) 1500-luvulla koululaisten tehtävänä oli laulamalla avustaa jumalanpalveluksissa. Oppilaat keräsivät koululle varoja kiertämällä laulamassa mak-
susta erilaisissa perhejuhlissa. Koulujen ulkopuolella harrastettiin kodeissa paljon hengellistä ja maallista laulua ja soittoa. (Piha 1958, 21-36.) Virsilaulu yleistyi ensimmäisen suomalaisen kansankielisen virsikirjan myötä (Pajamo 1976, 20).

1600-luvulla koulujen musiikinopetuksen pääpaino oli kirkkolaulussa, mutta musiikki nähtiin jo kasvatuksellisenä voimavarana, joka vaikuttaa ihmisen luon-
teen kehitykseen. Musiikin asema koulussa oli edelleen vahva ja sitä opetettiin tun-
ti päivässä. Ylemmillä luokilla opeteltiin virsien ja 1-äänisen gregoriaanisen laulun lisäksi moniäänistä laulua ja musiikin teoriaa. Musiikki kuului myös yliopistojen
opetusohjelmaan. Laulu oli tärkeä osa ihmisen kasvatusta, sillä laulun kautta kansa
liittyi rukoukseen ja kiitokseen jumalanpalveluksissa. Laajan kasvatustieteellisen jär-
jestelmän luonut tšekkiläinen Johan Amos Comenius (1592-1670) piti musiikin ope-
tusta lapsille välttämättömänä. Lasten piti saada laulaa ja soittaa pienestä pitäen.
Musiikkikasvatuksessa oli hänen mukaan tärkeää harjoittaa musiikkia sekä teo-
reettisesti että käytännössä. (Piha 1958, 21-36.)

Soitinmusiikki alkoi vahvistaa asemaansa laulun rinnalla. Kirkoissa urut ja

muut soittimet tulivat kilpailemaan kuoron kanssa. Laulun asema koulussa alkoi 1700-luvun lähetessä heiketä. Yhtenä syynä oli nuorten keskuudessa yleistynyt paheksuttu tapa kiertää vapaa-aikana ovelta ovelle laulamassa ja kerjäämässä rahaa. Tämän tavan seurauksena syntyi vieläkin voimissaan oleva tiernapoikaperinne. Valistuksen aikana ihmisten kiinnostus kirkkomusiikkia kohtaan väheni. 1700-luvulla kirkko ja koulu alkoivat erkaantua toisistaan. Musiikista tuli seurusteluun kuuluva maallinen ajanviette ja hieno harrastus. (Piha 1958, 21-36.) Laulun osuus väheni jumalanpalveluksissa urkujen tulon myötä. Koululaisia ei enää tarvittu esilaulajiksi jumalanpalveluksiin, kun säestys hoidettiin uruilla. (Pajamo 1976, 22-23.) Kun kiinnostus kansanopetukseen lisääntyi, kouluja perustettiin moniin paikkoihin. Koulujen opetussuunnitelmat ja opetuksen taso vaihtelivat suuresti. Suurin huomio kiinnitettiin luku- ja kirjoitustaidon sekä uskonnon opettamiseen. Laulua opiskeltiin edelleen, mutta sen asema ei ollut enää ylivertainen muihin aineisiin verrattuna. Soitinmusiikki ja kansanlaulu tuli koulujen musiikinopetukseen mukaan virsilaulun rinnalle. (Piha 1958, 21-36.)

3.3 1800-luvulta nykypäivään

1800-luvulla kouluissa opiskeltiin edelleen musiikkia, mutta sen merkitys oli vähentynyt. Laulu oli pakollinen aine oppikoulussa, ja se usein sisälsi vain virsilaulua. Laulua nimitettiin yleisesti oppiaineena kirkkolauluksi. Laulutunnin ohjeeksi annettiin kolmijako: virsiä, maallisia lauluja ja teoriaa tasapainoisesti joka tunti. (Pajamo 1976, 26, 223.) Ihmiset harrastivat vapaa-aikanaan musiikkia ja piano yleistyivät kodeissa. Musiikin opetuksessa huomiota kiinnitettiin laulun ja teorian lisäksi hengitykseen ja äänenmuodostukseen. Musiikinopetuksen apuna alettiin kokeilla rytmistä liikettä eli musiikkiliikuntaa. Pedagogi Friedrich Fröbel (1782-1852) totesi leikin kuuluvan olennaisesti lasten elämään ja laulun kuuluvan olennaisesti leikkiin. Hän suositteli lasten musiikinopetukseen improvisaatiota ja omien sävellyksien keksimistä. Vuoden 1843 koulujärjestyksen myötä kouluihin tuli lähes kaikki nykyiset reaaliaineet ja useita kieliä opetettaviksi aineiksi. Musiikinopetus joutui väistymään lukuaineiden tieltä. Uno Cygnaeuksen ansiosta vuoden 1866 kansakouluasetuksessa laulu sisältyi opetusohjelmaan tasavertaisena muiden aineiden kanssa.

Cygnaeuksen mukaan laulu on tärkeä osa kouluelämää, koska se yhdistää ja korottaa sydämet. (Piha 1958, 37-54.) Vuonna 1873 koulu ja kirkko erosivat virallisesti (Pajamo 1976, 33).

Vuonna 1921 tuli voimaan yleinen oppivelvollisuus. Musiikin opetus painottui lauluun sekä musiikin teoriaan. Tämän päivän peruskoulussa virsilaulun asema on pieni, ja virsikirja jää useille oppilaille vieraaksi. Nykyistä edeltävässä, vuoden 1987 opetussuunnitelmassa hengellinen musiikki oli yksi kuudesta osa-alueesta, joista musiikinopetuksen tulisi koostua (Kouluhallitus 1987, 1). Samana vuonna ilmestyi myös luokkakohtainen virsisuunnitelma peruskoulua varten. Virsisuunnitelmassa on uskonnon opetussuunnitelman mukaan valittu eri luokkatasoille sopivia virsiä, joiden opetus on tarkoitettu tapahtuvan evankelis-luterilaisen uskonnon ja musiikin tunneilla. Silloisessa opetussuunnitelmassa musiikkikasvatuksen tehtäviksi on mainittu oppilaan koko persoonallisuuden kehittäminen antamalla hänelle esteettisiä kokemuksia ja valmiuksia musiikin kulttuuriperinnön omaksumiseen. Evankelis-luterilaisen uskonnon opetustavoitteita oli muun muassa ohjata oppilaat sisäistämään oman kirkkonsa perinteitä ja tapoja. Virsisuunnitelmaan on valittu 75 virttä, jotka on jaettu opetettaviksi peruskoulun eri luokkatasoilla. Yläasteen jokaiselle luokkatasolle on valittu 7 virttä ja niiden lisäksi valinnaisia virsiä esimerkiksi eri kirkkovuoden juhliin ja koulun juhliin liittyen. Tärkeimpinä valintakriteereinä oli tekstien ymmärrettävyys ja sävelmien helppous. (Pajamo 1991, 8-11.) Reijo Pajamon (1988) kirjassa ”Peruskoulun virsitieto” on virsisuunnitelman virret esitelty. Kirjasta löytyy virsisuunnitelmassa olevien virsien kirjoittajat ja säveltäjät henkilöhistorioineen sekä tekstilähteet Raamatusta ja perustelut, miksi juuri tämä virsi on valittu virsisuunnitelmaan mukaan. Pajamo on toimittanut myös ala-asteelle suunnatun Koulun koraalikirjan (1983), jossa virsiä on sovitettu helpoiksi pianosovitukseksi.

Yhteistyö koulun ja kirkon välillä lisääntyi 1990-luvulla. Yhteinen tavoite oli lasten ja nuorten tukeminen muuttuvassa maailmassa. Runsas kolmannes seurakunnista järjesti koulupastori ja koulukummitoimintaa. Vuonna 1999 lähes kaikissa seurakunnissa järjestettiin koulujumalanpalveluksia, ja seurakunnan työntekijät kävivät kouluissa pitämässä päivänavauksia. Seurakunnista 82 %:a järjesti kouluihin vierailuja ja seurakunnan työntekijät kävivät kouluissa pitämässä oppitunteja 61 %:ssa kouluista. Tämä toiminta oli selvästi yleisempää kaupungeissa kuin maaseudulla. Maaseudulla runsas kolmannes seurakunnista järjesti koulukinkerit. (Kirkon tutkimuskeskus 2000, 91.)

Nykyään kouluissa on koulukohtaiset opetussuunnitelmat ja tuntuu siltä, että

hengellinen musiikki on jäänyt nuorten suosiossa olevan populaarimusiikin ja muiden aiheiden varjoon. Uudet koululait vuonna 1999 irrottivat päivänavauksen uskonnonopetuksesta. Kansainvälistyvä koulu johti tähän ratkaisuun, koska tunnusmerkullisistä päivänavauksista olisi pitänyt vapauttaa evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattomat oppilaat. Osalla opettajista on huono motivaatio uskonnon ja virsilaulun opetukseen. Uskonto koetaan vaikeaksi aiheeksi, mutta opettajat kokevat kulttuuriperinteen välittämisen tärkeänä. (Kirkon tutkimuskeskus 2000, 286-288.) Virsiopetus riippuu opettajan omasta kiinnostuksesta, tiedoista ja taidoista.

Vastuu virsien opetuksesta onkin suurelta osin siirtynyt rippikouluun, jonka yli 90% nuorista käy. Rippikoulu on suosittu nuorten keskuudessa. Rippikoululaisten osuus ikäluokasta on selvästi suurempi kuin kirkkoon kuuluvien osuus. Konfirmaatiosta on muodostunut tärkeä sukujuhla, joka merkitsee paitsi nuoren aikuistumista myös vanhempien vanhenemista. Rippikoulussa opetellaan joitain kirkkovuoden virsiä ja usein monia virsiä nuorten osastolta. Rippikoulun opetussuunnitelmassa kirkkomusiikki- ja virsiopetukselle on varattu kymmenen oppituntia, jotka yleensä pitää kanttori. Musiikki on kuitenkin mukana kaikessa, ei vain sille varatuilla tunneilla. Tavoitteena on virsien merkityksen ja virsikirjan rakenteen oppiminen. Suurissa seurakunnissa kanttorit eivät työkiireiden takia osallistu varsinaiseen rippikouluun/-leiriin, vaan käyvät jonain päivänä pitämässä kirkkomusiikkitunnit. Tällöin nuorten tutustuttaminen hengelliseen musiikkiin rippikoulussa ja laajemmin ajatellen nuoren elämässä jää teologien ja nuorisonohjaajien vastuulle. Tämä on huolestuttavaa, koska teologien ja nuorisonohjaajien koulutukseen ei kuulu välttämättä musiikkia. Rippikoulun musiikkikasvatuksen tutkimuksen mukaan teologit ja nuorisonohjaajat eivät arvosta kirkkomusiikkia rippikoulutyössä. (Kirkon tutkimuskeskus 2000, 81-85; Rissanen 1998, 163-173.)

3.4 Suomalaisen virsikirjan historia

Suomen koulujen musiikin- ja etenkin laulunopetus oli 1900-luvun alkupuolelle asti enimmäkseen virsilaulua. Tämä luku selvittää suomalaisen virsikirjan historiaa. Virsikirjan juuret ovat Raamatun psalmeissa (Suokunnas 1991, 16). Suomalaisen virsikirjan historia voidaan katsoa alkaneen 1500-luvun lopulta, jolloin jumalanpal-

veluksiin otettiin mukaan uskonpuhdistuksen myötä syntyneitä kansankielisiä virsiä (Vapaavuori 1997, 15). Ne olivat suosittuja ja seurauksena ilmestyi ensimmäinen suomalainen virsikirja Turun katedraalikoulun rehtori Jaakko Finnon eli Jaakko Pietarinpoika Suomalaisen toimesta. Virsikirjan esikuvana oli ruotsalainen virsikirja. Finnon virsikirjan tarkkaa ilmestymisvuotta ei tiedetä, koska ainoasta säilyneestä kappaleesta puuttuu nimilehti. Ilmestymisvuotena pidetään vuotta 1583. Virsikirja on hyvin luterilainen ja tekstit kertovat uskonpuhdistuksen vaikutuksesta. Siinä on 101 käännösvirttä ruotsista, saksasta ja latinasta. Suurin osa virsistä on Martti Lutherin, Ruotsin uskonpuhdistaja Olavius Petrin ja Jaakko Finnon virsiä. (Suokunnas 1994, 37-38; Virsikirjauudistuksen periaatteet 1976, 7.)

Toinen virsikirja toimitettiin ilmeisesti vuonna 1605 . Tarkkaa ilmestymisvuotta ei tiedetä, koska yhtään kokonaista kappaletta virsikirjasta ei ole säilynyt. Toimittajana oli Hemminki Henrikinpoika Maskulainen, joka toimi Maskun kirkkoherrana. Hän paransi virsien kieliasua ja säilytti kirjassa mukana kaikki Finnon kokoelman virret, mutta lisäsi psalmivirsiä, arkielämään liittyviä virsiä sekä muutamia omia virsiään. Maskulaisen virsistä suurin osa on mukana vielä nykyisessäkin virsikirjassa. (Suokunnas 1994, 37-38; Virsikirjauudistuksen periaatteet 1976, 7.)

Kolmas virsikirja valmistui vuonna 1701. Tämä ”vanha virsikirja” oli käytössä lähes 200 vuotta ja joillakin herätysliikkeillä se on edelleen käytössä. (Suokunnas 1994, 38-39.) Siihen liitettiin uudistuksena tekstien lisäksi messusävelmistö ja sitä varten painettiin ensimmäinen koraalikirja vuonna 1702, joka vahvisti jumalanpalvelusmusiikin ja erityisesti seurakuntalaulun asemaa. Virsikirja levisi ensimmäistä kertaa kansan keskuuteen, sillä tekstit olivat ymmärrettäviä ja opillisesti selkeitä. (Vapaavuori 1997, 17-19.) Vanha virsikirja muokkasi suuresti kansan uskonkäsitystä ja toimi uskonnon opetuksen ja kasvatuksen apuvälineenä. Virsikirjassa oli 413 sävelmää, joihin sisältyvät lähes kaikki edellisten virsikirjojen virret. (Virsikirjauudistuksen periaatteet 1976, 7.) Virsikirjasta tehtiin uudistusehdotus, joka hyväksyttiin vuonna 1886. Neljäs virsikirja ei saanut paljon suosiota, koska siitä oli jätetty eri herätysliikkeiden laulukokoelmien aineistot pois. Virsikirjassa oli 536 virttä, joista 241 oli uusia. 1900-luvun alussa virsikirjaa uudistettiin jälleen. Uudistusehdotus hyväksyttiin vuonna 1938, juuri sodan puhjetessa. Tavoitteena oli selkeyttää tekstejä ja saada uusia virsiä mukaan. Viidennessä virsikirjassa oli 633 virttä ja siihen otettiin takaisin edellisestä virsikirjasta pois jätettyjä herätysliikkeiden virsiä. Virsikirjassa oli aiemmista poiketen mukana useita virsiä myös muista maista kuin Ruotsista ja Saksasta. Samalla suomalaisten säveltäjien virsien määrä kasvoi ja virsikirjaan tuli mukaan kansansävelmiä. (Suokunnas 1994, 39-41; Virsikirjauudistuksen peri-

aatteet 1976, 7-8.)

Nykyinen virsikirjamme eli kuudes suomalainen virsikirja otettiin käyttöön virallisesti ensimmäisenä adventtisunnuntaina vuonna 1987 (virsikirja 1986). Virsikirjan uudistuskeskustelu alkoi jo 1960-luvulla, koska virret näyttivät etäännyttävän lapsia ja nuoria virsilaulusta. Nuorisolle haluttiin enemmän heidän omaan musiikkimaailmaan sopivia virsiä, kuitenkin sillä varauksella, että virsistä ei saa tulla humppaa tai tanssimusiikkia. Uusien virsien tarve hyväksyttiin kansan keskuudessa, mutta vanhojen virsien poistamista ei. Negatiivinen palaute hidasti uudistustyötä ja lisäsi uudistuksen tekijöiden varoivaisuutta vanhojen virsien käsittelyssä. (Suokunnas 1992, 157-164.) Uudistus koettiin tarpeelliseksi, koska toisilla virsikirjan osastoilla virsiä oli liikaa ja toisilla liian vähän. Maailman muuttuminen oli tuonut uusia aihepiirejä tarpeellisiksi. Tässä virsikirjauudistuksessa haluttiin myös tarkistaa käänösvirsien ja vanhojen suomalaisten virsien tekstit ja tarvittaessa kääntää ne uudelleen alkuperäisistä lähteistä nykyistä suomen kieltä vastaavaksi. Osa edellisen virsikirjan virsistä oli tuntemattomia seurakunnalle vielä neljäkymmenen vuoden jälkeenkin, joten tällaiset virret haluttiin poistaa. Tavoitteena oli saada virsistä selkeäkielisiä ja ymmärrettäviä sekä poistaa vanhaa kieltä ja epäonnistuneita riimityksiä. Virsikirjaan haluttiin selkeä kirkkovuotta seuraava rakenne sekä kansainvälisiä koko maailmaa koskettavia ongelmia mukaan teksteihin. (Virsikirjauudistuksen periaatteet 1976, 7-19.)

Virsikirjassa on 632 virttä, joista uusia tekstejä on 174 ja edellisen virsikirjan virsiä 458 eli 75 %. Virsiä piti olla alle 600, mutta koska uusia virsiä haluttiin mukaan paljon ja samalla vanhoja virsiä haluttiin säilyttää, niin lopputuloksena nykyinen virsikirja on lähes saman kokoinen kuin edeltäjänsä. Tässä virsikirjassa on edeltäjiinsä verrattuna enemmän erilaisia teemoja ja musiikkityylejä. Virret ovat lyhyempiä, ja melodiat ovat aikaisempaa laulullisempia. Virsikirjaan on lisätty valoisia ja ylistäviä eli iloisia virsiä sekä lastentajuisia, sanomaltaan ja melodialtaan yksinkertaisia virsiä. (Suokunnas 1992, 164-168.)

4 ASEENTEET

4.1 Asenne

Asenne arvioi jotakin objektia, symbolia tai aspektia. Se voi olla myönteinen, kielteinen tai jotain siltä väliltä. Asennetta voidaan tutkia kognitiivisen, affektiivisen ja toiminnallisen käyttäytymisen kautta. Kognitiivisella komponentilla tarkoitetaan henkilön ennakkotietoja ja uskomuksia asennekohteesta, affektiivinen komponentti selvittää asennekohteeseen kytkeytyviä tunne-elementtejä ja toiminnallinen komponentti tarkoittaa henkilön halukkuutta ja toimintavalmiutta reagoida asennekohteeseen jollakin näkyvällä tavalla. Näitä reaktioita ovat esimerkiksi ilmeet ja tahattomat eleet. Asenne on täydellisesti kehittynyt, jos se esiintyy kaikilla kolmella komponentilla samansuuntaisesti. Asenteille on ominaista pysyvyys ja vaikea muutettavuus, mutta asenne voi muuttua esimerkiksi silloin, kun henkilö saa uutta tietoa asennekohteesta. Asenteet muuttuvat usein hitaasti ja ovat rinnastettavissa persoonallisuuden piirteisiin. Asenne voi olla muodostunut virheellisten tietojen ja uskomusten johdosta. Silloin sitä kutsutaan ennakkoluuloksi. Pysyviä ennakkoluuloja esimerkiksi rotuihin liittyvissä asioissa kutsutaan stereotyyppioiksi. Asenteet ovat usein johdettavissa henkilön arvoista. (Hirsjärvi 1983, 17-18.)

4.2 Asenneteoria

Kyselyni asenneosio pohjautuu Juhani Karvosen asenneteoriaan, jonka mukaan asenne koostuu kognitiivisesta, affektiivisesta ja toiminnallisesta komponentista. Vastaajan reaktion tulee olla kaikilla alueilla samansuuntainen, jotta kyseessä on johdonmukainen asenne. Asenne on tiettyyn kohteeseen kohdistuva reaktiovalmius eli millainen todennäköisyys vastaajalla on toimissaan osoittaa positiivista tai negatiivista asennetta. Asenne on johdonmukainen reaktiovalmiusjärjestelmä, jossa reaktiot voivat näkyä selvästi tai olla piilotettuna. Aseneteilla on erilaisia funktioita. Ne voivat olla välineitä, joiden avulla pyritään toteuttamaan arvoja eli aseneteilla on merkitys välinearvoina. Karvonen käyttää välinearvosta nimitystä instrumentaalinen arvo. Asenteet voivat olla todella lähellä arvoja, jolloin niitä kutsutaan arvostuksiksi. Arvostukset ovat korkeimpia asenteita. (Karvonen 1970, 6-7.)

Asennetta ei voida sellaisenaan mitata, mutta asenteen ilmenemistä, voimakkuutta ja sen aiheuttamia reaktioita voidaan mitata. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että henkilön tiedot, tunteet ja toiminnot samaa asennekohdetta kohtaan voivat olla ristiriidassa. Affektiivisen komponentin tutkiminen on luotettavinta, koska se muuttuu hitaimmin. Kognitiivisessa komponentissa vastaaja arvioi asennekohteen positiiviseksi tai negatiiviseksi. Tässä komponentissa ennakkotiedot, luulot ja oletukset ratkaisevat asenteen suunnan. Asenne ei välttämättä pohjautu faktatietoon, vaan vastaajan uskomuksiin. Toiminnallisessa komponentissa mitataan vastaajan valmiutta toimia asennekohdetta kohtaan jollakin tavalla. Asenteiden kehittyminen ja muutos ovat oppimisen tulosta. Asenteet muuttuvat, kun tulee ristiriitoja eri komponenttien kesken. Komponenttien tulee olla samansuuntaisia, joten jotain on muutettava, jotta tasapaino saavutetaan. Positiivisten asenteiden oletetaan vaikuttavan positiivisesti oppimistuloksiin. (Karvonen 1970, 7-21.) Karvosen asenneteoriaa on aikaisemmin käyttänyt esimerkiksi Sari Kalli vuonna 1991 valmistuneessa pro gradu -tutkimuksesaan, joka selvitti opettajien asenteita kansainvälisyyskasvatusta kohtaan (Kalli, 1991). Tutkimukseni asenneosio koostuu väittämistä, joiden avulla pyrin selvittämään, miten vastaajat toimivat todellisissa tilanteissa, mitkä ovat heidän tunnesiteensä virsiä kohtaan, ja mitä opettajat olettavat oppilaiden osaavan eli tarkastelussa on mukana asenteen kolme eri komponenttia.

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen pääongelma on: mikä on kirkkomusiikin ja etenkin virsien asema yläasteen musiikin opetuksessa nykyään?

Alaongelmia ovat:

1. Miten virsiä käytetään nykyään koulussa?
2. Millä soittimilla virsiä säestetään?
3. Onko virsikasvatus musiikinopettajien mielestä musiikin, uskonnon vai koulun ulkopuolisten tahojen tehtävä?
4. Onko kouluilla yhteistyötä paikallisen evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa?
5. Onko opettajan iällä, sukupuolella, koulutuksella tai asuinpaikalla merkitystä kirkkomusiikin opetukseen, siihen käytettävään tuntimäärään tai virsiin suhtautumiseen?

Tutkimus pohjautuu kirkkomusiikin ja koulun musiikinopetuksen yhteiseen historiaan. Selvitän, onko virsillä vielä paikkansa koulun musiikinopetuksessa. Asenneosio on tutkimuksessa mukana, jotta voin selvittää vastaajien oman suhtautumisen ja hengellisen taustan vaikutusta heidän opetukseensa. Tutkimuksen avulla vertaan oppilaiden ja opettajien käsitystä oppilaiden virsitetoudesta. Selvitän opettajien käsityksen ja vertaan saamiani tuloksia aiempaan pro seminaari -tutkimukseeni nuorten virsitetoudesta. Tutkimuksessa riippuvia muuttujia ovat vastaajien asenteet virsiä, kirkkomusiikkia ja kirkkoa kohtaan sekä kyselyn tulokset. Riippumattomia muuttujia ovat esimerkiksi vastaajien sukupuoli, ikä, työskentelypaikka-

kunnan koko ja vastaajien koulutus sekä kyselyn asennemuuttajat.

Peruskoulun virsikasvatuksen aiempia tutkimuksia esittelin luvussa 2. Laajaa tutkimusta musiikinopettajien asenteista virsiä kohtaan ja virsien käytöstä yläasteen musiikinopetuksessa ei ole aikaisemmin tehty. Asennetutkimuksia eri aloilta löytyy useita. Esimerkiksi Sari Kalli (1991) on tehnyt pro gradu -tutkimuksen opettajien suhtautumisesta ja asenteista kansainvälisyyskasvatusta kohtaan. Kallin tutkimus toteutettiin kyselylomakkeen avulla.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutetaan survey-menetelmällä. Kerään tarkasti suunnitellun kyselylomakkeen avulla tietoa kohderyhmältä. Suunnittelen kyselyn niin, että saan vastaukset suoraan taulukoitavassa muodossa. (Alkula & Pöntinen 1994, 118-119) Valitsin tutkimuksen toteutustavaksi internetissä toteutettavan kyselytutkimuksen, koska se on uusi ja taloudellinen tapa toteuttaa tutkimusta. Sen avulla pystyn tekemään laajan, koko Suomen kattavan tutkimuksen. Internet-kyselytutkimuksia ei ole tehty paljon aikaisemmin, joten tutkimustapa on uusi ja kokeellinen. Ensin ajattelin pyytää tietotekniikan opiskelijoita tekemään kyselylomakkeen internettiin harjoitustyönä, mutta sitten musiikkitieteen laitoksella järjestettiin internet/kotisivu-kurssi ja tein kurssin lopputyönä kyselyn kotisivulleni tammikuussa 2001 javascript -ohjelmalla. Vastaajat täyttävät itse kyselylomakkeen menemällä kotisivulleni ja täyttämisen jälkeen lomake tulee minulle sähköpostilla, kun vastaaja valitsee kyselylomakkeen lopussa kohdan ”lähetä kysely”.

Tutkijan ja tutkittavien käsitteistön tulee olla samat, jotta kaikki vastaajat ymmärtävät kysymykset samalla tavalla, ja aiheen tulee olla vastaajille tuttu. Tietokysymyksistä pitää tehdä konkreettisia, yksinkertaisia ja tiiviitä. Pitkät kysymykset voi helposti ymmärtää väärin. Tosiasiatiedot ovat luotettavinta tietoa. Asennekysymyksissä on hyvä kysyä samaa asiaa pari kolme kertaa, jotta saadaan selkeät mielipiteet esille ja voidaan tarkistaa vastauksien sattumanvaraisuutta. Asennekysymykset ja mielipiteet antavat epäluotettavampaa tietoa kuin tosiasiakysymykset. (Alkula & Pöntinen 1994, 120-128.) Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Suomen musiikinopettajat. He ovat aiheeni asiantuntijoita. Ajattelin ensin toteuttaa kyselyn

koko perusjoukolle, mutta totesin sen liian suureksi. Tilasin ensin Suomen musiikinopettajien liitolta musiikinopettajien yhteystietoja, mutta totesin ne riittämättömiksi, koska mukana oli vain liittoon kuuluvat opettajat. Tilasin sitten OAJ:lta kuntien yläasteiden osoitteet. Kuntien yläasteita on OAJ:stä syksyllä 2000 saamieni tietojen mukaan 598 sekä lisäksi normaalikoulujen yläasteet ja yksityiskoulut eli Suomessa on yläasteita vähän yli 600. Oletan, että kouluilla on musiikinopettajat eli perusjoukko on noin 600 musiikin opettajaa.

Kyselylomake jakautuu kahteen osaan, tietokysymyksiin ja asennekysymyksiin. Tietokysymyksien avulla selvitän ensin opettajien ja koulujen taustatietoja ja sitten virsien ja kirkkomusiikin asemaa koulussa. Asennekysymyksissä selvitän vastaajien asennetta virsiä ja kirkkoa kohtaan sekä heidän mielipiteitään virsiopeutuksen tarpeellisuudesta ja virsien käytöstä koulussa. Kyselylomaketta suunnitellaessa tein aluksi paljon aiheeseen liittyviä kysymyksiä, joiden avulla tutkimuksessa tarvittavat tiedot saa selville. Sitten valitsin tärkeimmät ja välttämättömimmät kysymykset mukaan lomakkeeseen ja poistin muut. Kysymykset ovat pääosin monivalintakysymyksiä, joissa tulee valmiit vastausvaihtoehdot näkyviin klikkaamalla. Vastaaja voi valita vain yhden vaihtoehdon eli vaihtoehdot ovat toisensa poissulkevia. Vaihtoehtoja on kysymyksestä riippuen vaihteleva määrä. Laitoin paljon vastausvaihtoehtoja, jotta kaikki mahdolliset vastausvaihtoehdot tulevat huomioituksi. Niitä voi sitten tarvittaessa yhdistää analyysivaiheessa. Kun vastaaja on valinnut sopivan vaihtoehdon, jää valittu vaihtoehto näkyviin vastauksen kohdalle. Täten vastaukset on helppo tarkistaa ennen lähetystä. Pyrin tekemään lomakkeesta rakenteellisesti yksinkertaisen, loogisen ja kaiken tarpeellisen kattavan, mutta silti suppean. Kyselylomakkeen ensimmäisen version tein syksyllä 2000 ja esittelin lomakkeen tutkielmaseminaarissa opiskelutovereilleni. Muokkasin muutamia kysymyksiä esittelyn jälkeen selkeämmiksi ja testautin kyselyn toimivuuden internettiin sijoittamisen jälkeen opiskelutovereillani tammikuussa 2001 ennen varsinaisen kyselyn toteutusta.

Erkki Jyringin kysely ja haastattelututkimusta käsittelevässä kirjassa (1976) kyselytutkimuksen eduiksi mainitaan kaikille vastaajille täysin yhdenmukaiset kysymykset ja jatkokysymykset. Vastaaja voi vastata arkaluontoisiinkin kysymyksiin ja haastattelijan persoona ja painotukset eivät pääse vaikuttamaan vastauksiin. Vastaaja voi pysyä anonyyminä ja pohtia sekä tarkistaa vastauksiaan myös muiden ihmisten kanssa. Kysymysten maksimimäärä on usein pienempi kyselytutkimuksessa kuin haastattelussa. Kyselytutkimuksen heikkouksia ovat vastaamattomuus ja puutteelliset vastaukset. Vastaajat ovat valikoituja, koska vastaamatta jät-

täneet ja puutteellisesti vastanneet ovat tehneet sen jostain tietystä syystä. Kyselytutkimuksessa ei myöskään voi olla täysin varma kuka kyselyyn on vastannut. (Jyrinki 1976, 25-26.) Kyselytutkimusta on myös kritisoitu tiedon pinnallisuuden takia (Alkula & Pöntinen 1994, 121). Sirkka Hirsjärven ”Teemahaastattelu”-kirjassa (1988???) käsitellään myös kyselytutkimuksen toteuttamista. LÄHDE

5.3 Tutkimuksen toteutus ja aineiston hankinta

Tutkimuksen toteutustapa on internetissä täytettävä kyselylomake (liite 1). Kyselylomakkeessa on kaksi osiota. Ensimmäinen osio käsittää 17 pääosin määrällistä kysymystä musiikinopettajan taustatiedoista ja työstä. Toisessa osiossa on 15 väittämää, jotka selvittävät opettajan asennetta virsiä kohtaan. Tutkimus on pääosin kvantitatiivinen eli määrällinen. Pyrin tekemään kysymyksistä ja väitteistä mahdollisimman selkeitä ja yksiselitteisesti ymmärrettäviä. Asenneväittämässä pyrin tekemään väitteistä sellaisia, että vastaajien on helppo muodostaa mielipide puolesta tai vastaan. Tavoitteena on minimoida vastausvaihtoehdon ”3. vaikea sanoa” käyttö. Väittämät selvittävät kyselyn kannalta oleellisia asenteita ja pyrin olemaan johdattelematta vastaajia. Väittämiin ei ole oikeaa tai väärää vastausta.

Kerään musiikinopettajilta kyselyssä tosiasiatietoja, kuten ikä, sukupuoli ja koulutus, arvionvaraisia tietoja, kuten montako tuntia virsiä opetetaan sekä asenteellisia tietoja eli mitä mieltä opettajat ovat virsistä ja niiden opetuksen tarpeellisuudesta (Jyrinki 1976, 51-74). Etsin koulujen sähköpostiosoitteet kyselyä varten kuntaliiton kotisivujen kautta internetistä ja lähetin kouluihin sähköpostiviestit maaliskuussa 2001 (liite 2), jossa kerroin tutkimuksestani ja pyysin musiikinopettajia vastaamaan kyselyyni. Kyselylomakkeen alkuun lisäsin lyhyet täyttöohjeet ja laitoin viestiin sähköpostiosoitteeni, josta voi pyytää tarvittaessa lisätietoja tai kommentoida kyselyä. Koulujen valinnassa käytin menetelmänä ositettua otantaa, koska halusin varmistaa pienten paikkakuntien ja Lapin koulujen edustavuuden otannassa (Alkula & Pöntinen 1994, 111). Keräsin aluksi useita osoitteita ja tarkistin, että ne kattavat maantieteellisesti koko Suomen. Sen jälkeen valitsin satunnaisesti sata koulua eri puolilta Suomea. Kaikilla perusjoukon jäsenillä oli yhtä suuri mahdollisuus tulla valituksi. Lähetin sähköpostit kouluille kansliaan tai opettajainhuo-

neeseen, koska musiikinopettajien sähköpostiosoitteita ei ollut yleisesti saatavilla. Valitsin sähköpostiviestin kirjeen sijasta, koska se on halvempi ja nopeampi tapa ja tutkimukseni on internetissä, joten sähköinen viestintä tuntui sopivimmalta ratkaisulta. Näinollen tutkimukseni testaa samalla koulujen sähköisen viestinnän toimivuutta. Sähköpostin avulla on mahdollista toteuttaa laaja tutkimus ja kyselyn vastaukset saapuvat myös sähköpostin kautta valmiiksi numeerisessa muodossa. Yhdestä kaupungista valitsin korkeintaan kolme yläastetta. Valintaan vaikutti koulujen kotisivujen taso, sillä kyselyyn tuli valituksi sellaiset koulut, jotka ilmoittivat sähköpostiosoitteensa kotisivuillaan. Kaikilla kouluilla ei ollut vielä kotisivuja tai ne eivät toimineet. Varmistin, että otos edustaa koko perusjoukkoa selvittämällä maantieteellisen sijainnin lisäksi kuntien asukasluvut. Kuudesosa valituista kouluista on Oulun pohjoispuolella ja mukana on sekä suuria kaupunkeja että pieniä kuntia.

Vastauksia tuli ensimmäiseen palautuspäivään 31.3.2001 mennessä 31 kappaletta. Lähetin kouluihin uudet sähköpostiviestit huhtikuun alussa, jolloin toinen palautuspäivä oli 30.4.2001 ja vielä kolmannet viestit toukokuussa. Reaktioita kyselyyn tuli kolmanteen palautuspäivään 31.5.2001 mennessä 50:stä koulusta, mutta vastauksia kyselyyn tuli 42 kappaletta. Kahdeksan koulua vastasi sähköpostiini, mutta ei kyselyyni. Viidessä koulussa eivät internet-yhteydet toimineet, yksi koulu oli lakkautettu, yksi musiikinopettaja oli sairaslomalla ja yksi musiikinopettaja ei osannut käyttää tietokonetta. On saattanut käydä myös niin, että pienillä paikkakunnilla on sama musiikinopettaja monessa koulussa ja hän on vastannut kyselyyni vain kerran, koska lähetin kyselyt koulujen nimillä. Viimeisen palautuspäivän jälkeen taulukoin vastaukset touko-kesäkuussa 2001 ja kirjoitin sen jälkeen tulokset. Kvantitatiivisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti toteutin vaiheet erillään eli ensin keräsin aineiston ja tallensin sen, sitten taulukoin ja tarkistin aineiston, ja lopuksi analysoin aineiston (Alkula & Pöntinen 1994, 144-156). Muutin vastaukset numeroiksi, ja tein taulukot kyselyn tuloksista kyselylomakkeen vaihtoehtojen mukaisesti. Muutamat kyselyyn kuuluvat laadulliset kysymykset tarkastelin erikseen. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on selkeyttää ja tuottaa uutta tietoa analysoitavasta asiasta. Aineistolähtöisen analyysin tarkoitus on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu, jonka avulla pyritään tiivistämään aineiston sisältämä informaatio. Tarkoituksena on luoda hajanaisesta aineistosta mielekäs ja selkeä. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Tutkimuksen laadullisissa kysymyksissä käsiteltiin virsisäestyksessä käytettäviä soittimia. Aineiston keräsin kyselylomakkeella keväällä 2001 ja tulokset tallensin sähköpostiini, sekä erilliseen tutki-

muspostia varten tekemääni tiedostoon. Tarkistin taulukoinnin mahdollisten näpilyvirheiden poistamiseksi. Taulukointi oli nopeaa ja helppoa, koska vastaukset tulivat sähköpostiini numeroina. Kyselyyn vastanneista ei tarvinnut hylätä yhtään lomaketta, koska kaikki 42 olivat huolellisesti täytettyjä ja merkittäviä puutteita ei ollut.

Tilasin Sibeliuksen Akatemiasta Reijo Pajamon vuonna 1999 toimittaman luettelon kirkkomusiikin osastolta Helsingistä ja Kuopiosta valmistuneista pro gradu -tutkimuksista, josta löysin muutamia mielenkiintoisia tutkimuksia. Koska pro gradu -tutkimuksia ei saa Sibeliuksen Akatemiasta kaukolainaan kävin keväällä 2001 Sibeliuksen Akatemiassa Helsingissä tutustumassa virsistä tehtyihin pro gradu -tutkimuksiin ja löysin neljä omaa työtäni koskettavaa tutkimusta, joista kopioin pääkohdat tarkempaa tutustumista varten. Suomen virsikasvatusta käsittelevää kirjallisuutta on olemassa muutama kymmenen teosta, jotka hankin kirjastosta.

5.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimus on ulkoisesti luotettava, sillä se edustaa koko perusjoukkoa. (Uusitalo 1991, 84). Luotettavuuden mittareina ovat tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti merkitsee tutkimustulosten pysyvyyttä eli kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia (Hirsjärvi 1983, 160). Tutkimus on toistettavissa, mutta tulos ei ehkä ole täsmälleen sama. Syynä eroihin voi olla muun muassa opettajien kokemukset, vaihtuvat opettajat, kysymyksen ymmärtäminen ja merkintävirheet. Vaikka otoksessa olisi samat ominaisuudet samassa suhteessa kuin perusjoukossa on otannan avulla tehdyssä tutkimuksessa aina otantavirhe, koska perusjoukkoa arvioidaan osajoukon avulla (Jyrinki 1976, 28-30). Validiteetti merkitsee tutkimuksen kykyä mitata niitä käsitteitä, joita mittaamaan se on laadittu (Hirsjärvi 1983, 200). Kyselyn tuloksia verrataan olemassa oleviin ”todellisiin” tietoihin ja tutkimuksen havaintojen tulee kohdistua tutkimuskohteeseen (Uusitalo 1991, 84-86). Kyselytutkimuksen haattapuolia on haastattelua selvästi suurempi katomahdollisuus (Alkula & Pöntinen 1994, 66-69). Kyselyssäni on melko suuri kato, koska kyselyyn tai sähköpostiin vastasi puolet otoksesta ja vastauksia kyselyyn on 42 % lähetetyistä. Vastaukset kattavat kuitenkin maantieteellisesti koko Suomen ja mukana on sekä

asukasluvultaan suuria että pieniä kuntia. Tuloksia voi yleistää, koska otos edustaa koko perusjoukkoa eli maantieteellisesti kato on tasainen ja otoksen osapuolia puuttuu suunnilleen yhtä paljon joka puolelta (Alkula & Pöntinen 1994, 112). Uskon, että syynä vastausprosentin pienuuteen on kyselyn toteutustapa, joka on opettajille uusi. Suurimpana syynä ovat todennäköisesti erilaiset tietotekniikan ongelmat. Toki voi myös miettiä, onko kyselyn aihe sellainen, että jotkut opettajat eivät halua vastata siihen. Ihmiset vastaavat todennäköisimmin asioihin, joita he pitävät mielekkäinä ja tärkeinä oman elämänsä kannalta (Alkula & Pöntinen 1994, 66-69).

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Tietokysymykset

6.1.1 Opettajien taustatiedot

Kysymykset 1-4 selvittävät opettajien taustatietoja. Vastaajia on yhteensä 42, 22 miestä ja 20 naista, joiden ikäjakauma on kahdestakymmenestä yli kuuteenkymmeneen (kysymykset 1 ja 2). Suurin osa vastaajista on 30-39-vuotiaita, seitsemän alle 30-vuotiasta, yhdeksän 40-49-vuotiaista ja 50-59-vuotiaista sekä yksi yli 60-vuotias vastaaja. Yli 50-vuotiaista opettajista suurin osa on töissä asukasluvultaan isoissa kunnissa suurilla yläasteilla.

Vastaajista 23 on koulutukseltaan musiikinopettajia, kuusi vanhan muotoisen musiikinopettajan koulutuksen käyneitä ja 17 ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita (kysymys 3). Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista 11 on naisia. Luokanopettajia on vastaajista seitsemän, kanttoreita kaksi ja kymmenen vastaajaa on valinnut tässä kysymyksessä vastaukseksi kohdan viisi ”muu koulutus”. Kahdeksan kymmenestä muun koulutuksen saaneesta musiikinopettajina toimivasta vastaajasta on miehiä. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita opettajia on paljon suurissa kaupungeissa, vain kolme seitsemästatoista on töissä Keski-Suomen pohjoispuolella. Yhteensä 23:sta musiikinopettajan koulutuksen saaneesta neljä on Keski-Suomen pohjoispuolella töissä. Viidessä seitsemästatoista alle 10 000 asukkaan kunnasta on alan koulutuksen saanut musiikinopettaja.

Suurin osa vastaajista kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon, kaksi vastaa-

jaa on ortodokseja, kolme ei kuulu kirkkoon ja kaksi vastaajaa valitsi vaihtoehdon 5. ”muu uskontokunta” kysymyksessä 3. Nämä kaksi kohdan ”muu uskontokunta” valinneet eivät ole katolisia, sillä katolinen kirkkokunta oli vastausvaihtoehtona.

6.1.2 Koulujen taustatiedot

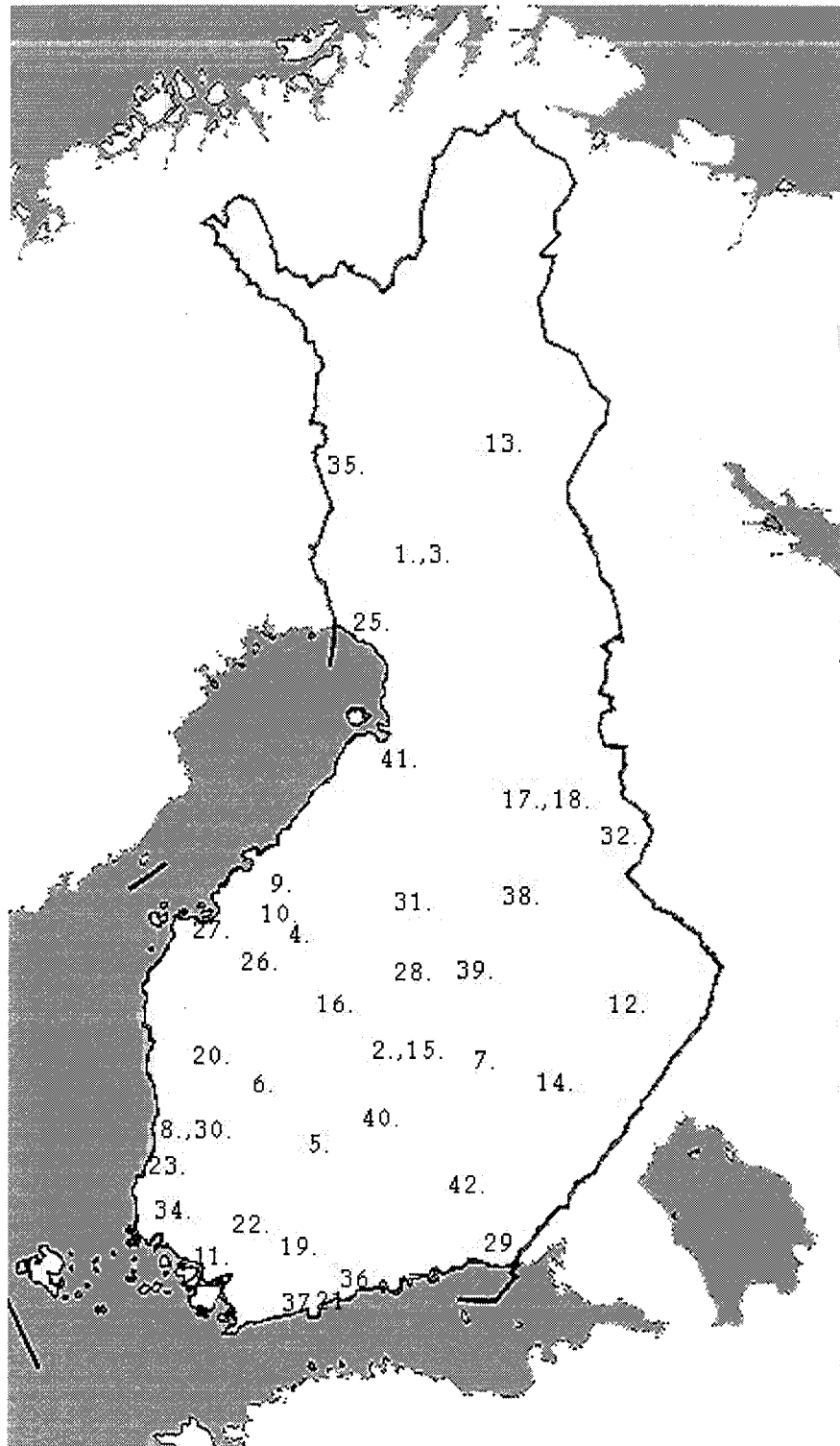
Koulujen taustatietoja selvitetään kysymyksissä 5-9. Viidennessä kysymyksessä selvitettiin kunta, jossa koulu sijaitsee. Kunnista viisi on Oulun pohjoispuolella ja 35 eteläpuolella (kuvio 1). Kyselyistä noin kuudesosa lähetettiin Oulun pohjoispuolelle. Syynä Pohjois-Suomen vastauksien vähyyteen voi olla kyselyn toteutustapa internet-kyselynä. Kyselyssä mukana olevien koulujen kunnat ja maakunnat ovat saapumisjärjestyksessä numeroituna seuraavat:

1. Rovaniemen maalaiskunta	Lappi
2. Jyväskylä	Keski-Suomi
3. Rovaniemi	Lappi
4. Alajärvi	Etelä-Pohjanmaa
5. Hauho	Kanta-Häme
6. Tampere	Pirkanmaa
7. Kangasniemi	Etelä-Savo
8. Pori	Satakunta
9. Alahärmä	Etelä-Pohjanmaa
10. Ylihärmä	Etelä-Pohjanmaa
11. Turku	Varsinais-Suomi
12. Joensuu	Pohjois-Karjala
13. Pelkosenniemi	Lappi
14. Juva	Etelä-Savo
15. Jyväskylä	Keski-Suomi
16. Multia	Keski-Suomi
17. Kajaani	Kainuu
18. Kajaani	Kainuu
19. Karkkila	Uusimaa
20. Kankaanpää	Satakunta

21. Helsinki	Uusimaa
22. Jokioinen	Kanta-Häme
23. Eurajoki	Satakunta
24. -	
25. Kemi	Lappi
26. Seinäjoki	Etelä-Pohjanmaa
27. Vaasa	Pohjanmaa
28. Äänekoski	Keski-Suomi
29. Hamina	Kymenlaakso
30. Pori	Satakunta
31. Viitasaari	Keski-Suomi
32. Kuhmo	Kainuu
33. -	
34. Uusikaupunki	Varsinais-Suomi
35. Pello	Lappi
36. Helsinki	Uusimaa
37. Kirkkonummi	Uusimaa
38. Maaninka	Pohjois-Savo
39. Konnevesi	Keski-Suomi
40. Padasjoki	Päijät-Häme
41. Kempele	Pohjois-Pohjanmaa
42. Kouvola	Kymenlaakso

Muista kunnista on yksi vastaus, mutta Helsingistä, Porista, Jyväskylältä, Kaajanista ja Rovaniemeltä kaksi vastausta. Vastaukset jakautuvat maakunnittain melko tasaisesti. Keski-Suomesta on kuusi vastaajaa, Lapista viisi, Etelä-Pohjanmaalta, Satakunnasta ja Uudeltamaalta neljä ja Kainuusta kolme. Muista maakunnista on vastaajia yksi tai kaksi. Kaksi vastaajaa, numerot 24. ja 33., eivät ilmoittaneet työskentelykuntaansa. Kummallakaan näistä vastaajista ei ollut musiikinopettajan, luokanopettajan tai kanttorin koulutusta (kysymys 3). Kuntien koko vaihtelee alle viidentuhannen asukkaan kunnista yli sadan tuhannen asukkaan kuntiin. Kymmenen vastaajaa on yli 50 000 asukkaan kunnassa, kolmetoista 10 000-50 000 asukkaan kunnassa ja 17 vastaajaa on alle 10 000 asukkaan kunnassa töissä. Yli 50 000 asukkaan kuntia on mukana seitsemästä eri maakunnasta.

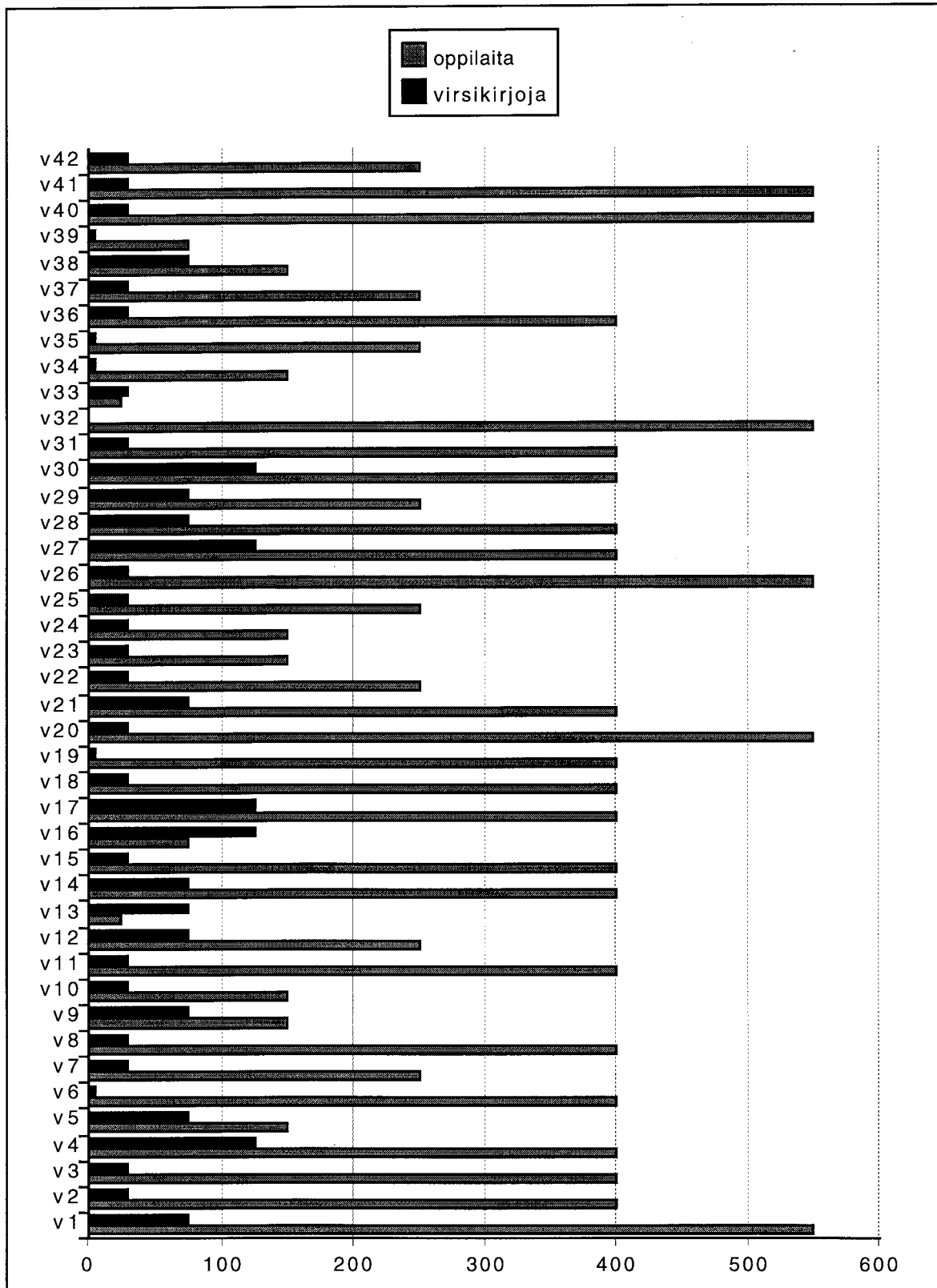
KUVIO 1. Koulujen sijainti Suomen kartalla; saapuneet vastaukset

Kyselyssä mukana olevien koulujen koko vaihtee alle 50 oppilaan yläasteista yli 500 oppilaan yläasteisiin, yleisin on 300-500 oppilaan yläaste (kysymys 6). Kahdessa koulussa on oppilaita alle 50 ja samoin kahdessa koulussa 50-99 oppilasta. Seitsemässä koulussa on oppilaita 100-199, kymmenessä koulussa 200-299 ja viidessätoista koulussa on 300-500 oppilasta. Yli 500 oppilasta on kuudessa kyselyssä mukana olevassa koulussa. Suuret koulut ovat pääosin pienissä kunnissa. Suurten koulujen musiikinopettajista neljällä on musiikinopettajan koulutus ja kahdella luokanopettajan koulutus. Suurilla yläasteilla lähes kaikki opettajat ovat alle 40-vuotiaita. Suurissa kaupungeissa on yleisin koulukoko 300-500 oppilasta.

Kyselyyn osallistuneista kouluista 50 %:lla on yli kymmenen, mutta alle 50 virsikirjaa koulussa oppilaiden käyttöä varten (kysymys 7). Yhdellä yläasteella ei ole yhtään virsikirjaa, vaikka oppilaita on yli 500. Seitsemässä koulussa on virsikirjoja kolmasosalle oppilaista ja kahdessa koulussa virsikirjoja on enemmän kuin oppilaita. Kuviossa 2 on sekä virsikirjojen määristä että koulun oppilasmääristä otettu vastausvaihtoehtojen keskiarvot. Virsikirjoja säilytetään yli 80 %:lla yläasteista musiikinluokassa ja neljää koulua lukuunottamatta kouluilla on koraalikirjat (kysymykset 8 ja 9). Kouluissa, joissa ei ole koraalikirjoja, on virsikirjoja oppilaiden käyttöön melko paljon suhteessa oppilasmäärään. Kaikissa kouluissa on virsikirjoja tai koraalikirjat.

KUVIO 2. Koulujen virsikirjojen määrä suhteessa oppilasmäärään

6.1.3 Kirkkomusiikki koulussa

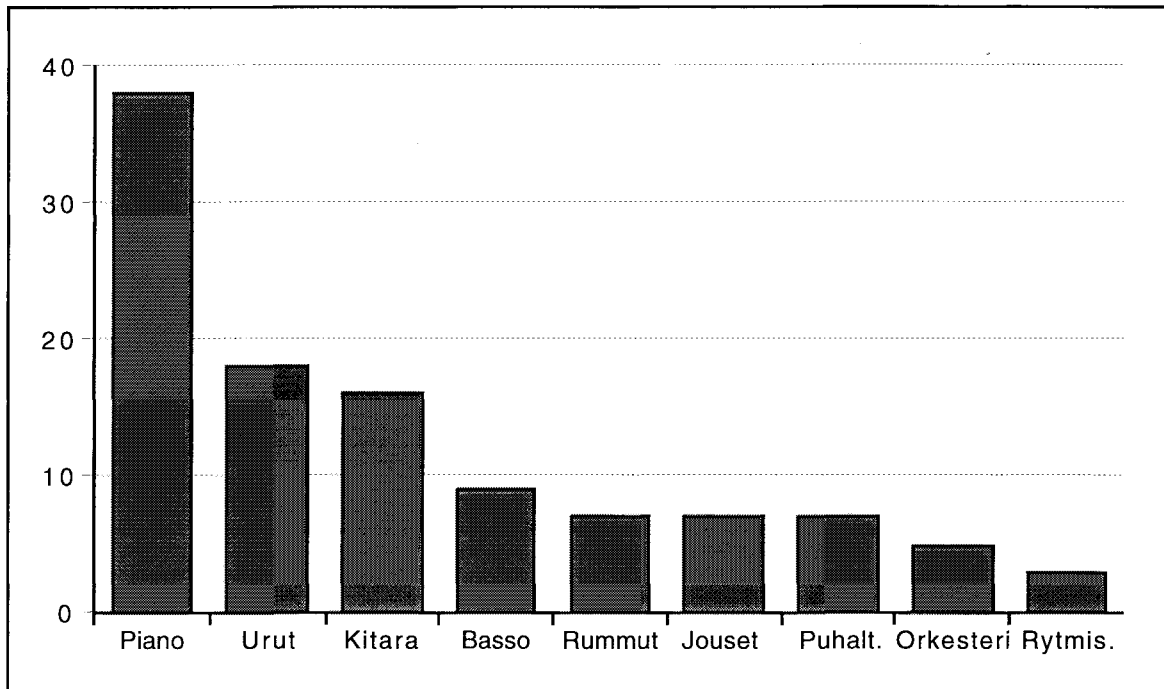
Kysymyksissä 10-17 selvitetään koulun ja kirkon yhteistyötä sekä virsien käyttöä koulussa. Suurimmalla osalla eli 78.5 %:lla kouluista on yhteistyötä paikallisen evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa toisinaan tai usein (kysymys 10). Seitsemän vastaajaa ilmoitti koulullaan olevan harvoin yhteistyötä seurakunnan kanssa ja kahdella koululla ei ole yhteistyötä seurakunnan kanssa koskaan. Näissä kahdessa koulussa musiikinopettaja ei kuulu kirkkoon. Kunnan ja yläasteen koolla ei ole merkitystä seurakuntayhteistyön määrään, vaan vaihtelua on koulukohtaisesti.

Kaikilla kouluilla pidetään aamunavauksia ja 81 %:lla kouluista aamunavauksiin sisältyy virsiä toisinaan tai harvoin (kysymys 11). Viidessä koulussa aamunavaukset ovat noin kerran viikossa ja muualla joka päivä. Aamunavauksia on harvemmin pääkaupunkiseudulla. Kahdessa maalaiskoulussa pidetään aamunavauksia noin kerran viikossa ja niissä lauletaan usein virsiä. Yhdessä koulussa pidetään päivittäin aamunavauksia, joissa lauletaan lähes aina virsiä ja yhdessä koulussa päivittäisiin aamunavauksiin sisältyy usein virsiä. Yhdessä koulussa pidetään aamunavauksia noin kerran viikossa, mutta niissä ei lauleta koskaan virsiä ja kolmessa koulussa päivittäisiin aamunavauksiin ei sisälly virsiä koskaan.

Lähes kaikkien musiikinopettajien työnkuvaan sisältyy koulun kirkollisten juhlien järjestäminen ja 50 %:lla yläasteista lauletaan juhlissa virsiä lähes aina (kysymys 12). Kolmessa koulussa musiikinopettajat eivät vastaa kirkollisista juhlista. Yksi näistä musiikinopettajista ei kuulu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Virsiä lauletaan harvoin tai ei koskaan kuuden koulun juhlissa. Näistä kouluista suurin osa on isoissa kaupungeissa. Virsiä säestetään 50 %:lla yläasteista vain pianolla tai uruilla ja 50 %:lla yläasteista myös muilla soittimilla. Kysymykseen virsien säestyssoittimista eivät vastanneet ne kolme musiikinopettajaa, jotka eivät vastaa koulunsa kirkollisten juhlien järjestämisestä. Virsien säestyssoittimissa ei ole eroja suurten ja pienten kaupunkien välillä, vaan erot ovat koulukohtaisia. Kuviossa 3 on opettajien kysymyksessä 12.2 mainitsevat virsien säestyssoittimet. Monet opettajat luetelivat useita soittimia.

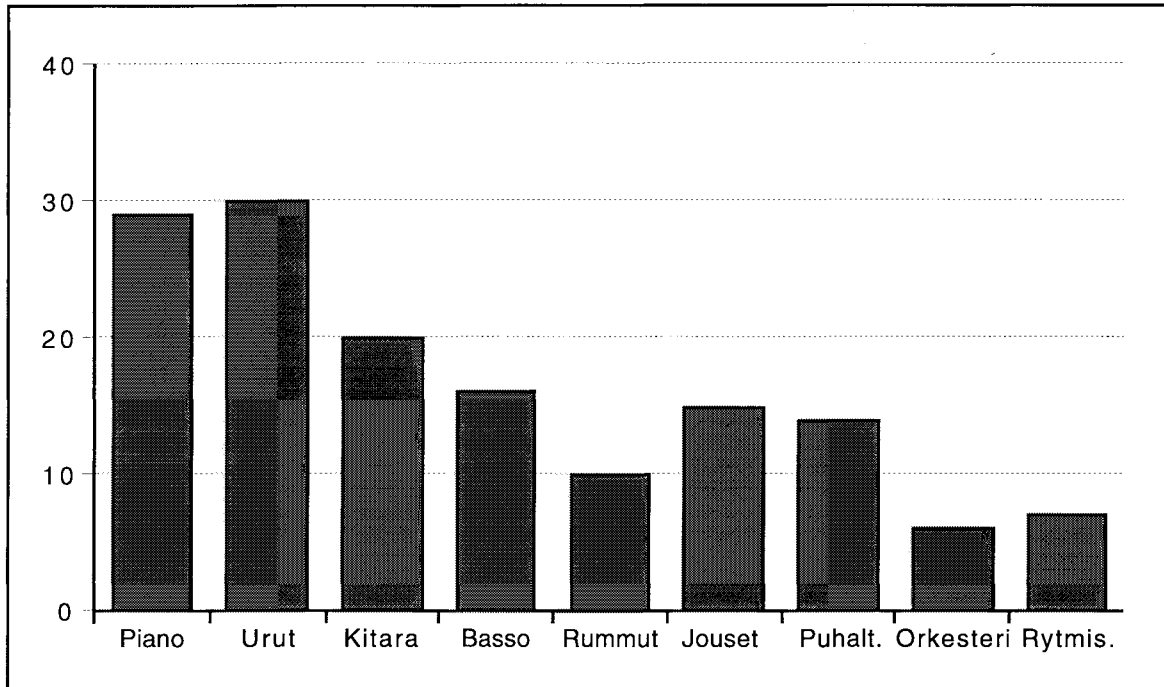
Koulujumalanpalveluksia järjestetään 90 %:lla yläasteista (kysymys 13). Jumalanpalveluksia ei järjestetä neljässä kyselyyn osallistuneessa koulussa. Näiden koulujen opettajat eivät vastanneet myöskään kysymykseen millä soittimilla virsiä jumalanpalveluksissa säestetään. Kysymykseen jumalanpalveluksissa käytettävistä soittimista ei vastannut edellisten neljän vastaajan lisäksi yksi vastaaja, joka ei vastaa jumalanpalveluksien musiikista.

KUVIO 3. Kysymys 12.2 Säestyssoittimet koulun kirkollisissa juhlissa

Musiikinopettaja vastaa jumalanpalveluksien musiikista lähes aina 40 %:lla yläasteista. Vastaajista 29 % ei vastaa koulujumalanpalveluksien musiikista. Näistä opettajista suurin osa on töissä pienillä paikkakunnilla. Syy voi olla esimerkiksi se, että pienemmillä paikkakunnilla kanttorit ovat aktiivisempia tai heillä on pienempi työmäärä kuin suurten paikkakuntien kanttoreilla. Näin ollen pienillä paikkakunnilla kanttoreiden työhön voi sisältyä koulujumalanpalvelukset, jolloin musiikinopettajan ei tarvitse huolehtia niiden musiikista. Virsien säestyksessä käytetään koulujumalanpalveluksissa vain pianoa tai urkuja 30 %:ssa koulujumalanpalveluksista, kun taas 70 %:ssa koulujumalanpalveluksista käytetään myös muita soittimia pianon ja urkujen lisäksi (Kuvio 4). Kysymykseen 13.2 vastasi 37 vastaajaa. Kuviosta 3 ja 4 huomataan, että koulujumalanpalveluksissa virsiä säestetään useammilla eri soittimilla kuin koulun kirkollisissa juhlissa. Tuloksia analysoidessa tulkitsin bändin tarkoittavan kokoonpanoa kitara, basso, piano/sähköpiano ja rummut. Rytmissoittimet tarkoittavat taulukossani muita lyömäsoittimia kuin rumpusetiä. Erottelin rumpusetin muista lyömäsoittimista, sillä vastaajat olivat yleensä selkeästi vastanneet vain jomman kumman. Orkesterin säestyssoittimeksi vastanneille merkitsin myös erikseen soittimiksi jouset ja puhaltimet, koska ne sisältyvät orkesteriin.

KUVIO 4. Kysymys 13.2 Säestyssoittimet koulujumalanpalveluksissa

Noin puolet kyselyyn vastanneista musiikinopettajista ei ole tehnyt virsistä sovituksia (kysymys 14). Kaksi vastaajaa on tehnyt sovituksia yli 30, kuusi vastaajaa 10-30 ja neljätoista vastaajaa alle 10 sovitusta. Yli 30 sovitusta ovat tehneet kaksi musiikinopettajaa. Nämä vastaajat ovat vastauksista päätellen yksi ja sama henkilö, koska heidän vastauksena ovat identtiset koulun kuntaa, oppilasmäärää ja virsikirjojen määrää lukuunottamatta. Kahdeksasta yli 10 sovitusta tehneestä kuusi on alle 40-vuotiaita opettajia. Yli puolet musiikinopettajista, jotka eivät ole sovittaneet virsiä on yli 40-vuotiaita. Virsiä sovittaneet opettajat käyttävät virsien säestyksessä muitakin soittimia kuin pianoa ja urkuja. Opettajista, jotka eivät ole sovittaneet virsiä, puolet käyttävät virsien säestyksessä vain pianoa ja urkuja.

Uskonnollisen musiikin osuus vuoden musiikintunneista yhdellä luokalla on 55 %:lla vastaajista kaksi tuntia tai enemmän (kysymys 15) ja virsiä lauletaan yhdellä luokalla vähintään kahdella musiikintunnilla vuodessa 45 %:lla yläasteista (kysymys 16). Yhdessä koulussa uskonnollista musiikkia ja virsilaulua on 6-10 tuntia vuodessa. Missään koulussa uskonnollista musiikkia ja virsilaulua ei ole yli kymmentä tuntia vuodessa. Kuudessa koulussa uskonnollista musiikkia ei ole ollenkaan. Näissä kuudessa koulussa ei käytetä myöskään päivänavauksissa virsiä. Virsilaulua ei ole ollenkaan kolmentoista yläasteen musiikintunneilla. Näihin kol-

meentoista kouluun sisältyy edelliset kuusi koulua, joissa ei ole uskonnollista musiikkia ollenkaan sekä neljän evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattoman vastaajan koulut. Kolme muuta evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumatonta opettajaa pitää virsilaulua yhdellä luokalla 2-5 musiikintuntia vuodessa. Kysymysten tarkoitus on selvittää monellako musiikintunnilla vuodessa on yhdellä luokalla uskonnollista musiikkia ja monellako tunnilla niistä lauletaan virsiä eli onko uskonnollinen musiikki kouluissa virsilaulua vai muiden uskontojen musiikkiin tutustumista.

Musiikinopettajista 93 %:n mukaan nuoret osaavat vähintään kaksi virttä (kysymys 17). Opettajista 38 % on sitä mieltä, että nuoret osaavat 6-10 virttä ja yhdessä koulussa nuoret osaavat musiikinopettajan mukaan yli 10 virttä. Siellä lauletaan yhdellä luokalla vuodessa keskimäärin 2-5:llä musiikintunnilla virsiä. Kahden vastaajan mukaan nuoret osaavat vain yhden virren ja yhden musiikinopettajan mukaan nuoret eivät osaa yhtään virttä. Tämän vastaajan koulussa virsilauluun käytetään vuodessa yhdellä luokalla yksi musiikintunti ja musiikinopettajalla ei ole musiikinopettajan, luokanopettajan eikä kanttorin koulutusta. Virsien osaaminen ei jakaannu erityisesti maakunnittain tai kunnan koon mukaan.

6.2 Asennekysymykset

Kyselylomakkeen väittämiin vastattiin viisiportaisen Likert-asteikon mukaan: 1 = täysin samaa mieltä, 2 = jokseenkin samaa mieltä, 3 = vaikea sanoa, 4 = jokseenkin eri mieltä, 5 = täysin eri mieltä. Likertin asteikko on hyvä asennetutkimuksissa. Vastaajat eivät ole usein täysin samaa tai eri mieltä asioista, joten asteikon tulee olla vähintään viisiportainen. (Alkula & Pöntinen 1994, 134.) Huomioin tarkastelussa kohdan 3, jos sen kohdan on valinnut yli 5 vastaajaa eli yli 10 % vastaajista. Muuten keskityn väitteiden puoltajiin ja vastustajiin. Väittämät 1-3, 5, 9-10 ja 15 selvittivät vastaajan henkilökohtaista suhtautumista virsiä ja evankelis-luterilaista kirkkoa kohtaan. Väittämät 4, 6-8 ja 11-14 selvittävät virsien käyttöä ja asemaa nykyajan kouluissa.

6.2.1 Vastaajien suhtautuminen virsiä ja evankelis-luterilaista kirkkoa kohtaan

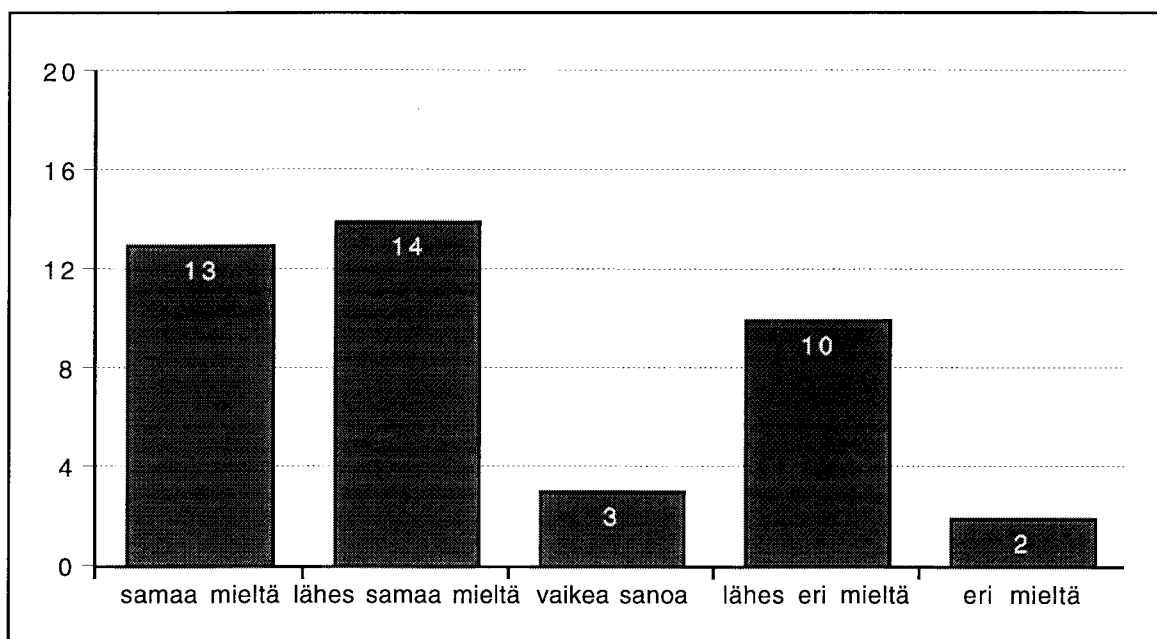
Yli puolet vastaajista kokee virret itselleen läheisiksi tai melko läheisiksi ja osaa ulkoa monia virsiä (väittämät 1 ja 2). Yksitoista vastaajaa on jokseenkin eri mieltä väitteen 1 kanssa ja yksi vastaaja kokee virret etäisiksi ja on siten tässä kohdassa täysin eri mieltä. Tämä vastaaja on uskontokunnaltaan ortodoksi. Kahdeksan vastaajan mielestä on vaikea sanoa ovatko virret heille läheisiä. Heistä kaksi ei kuulu kirkkoon. Osa kirkkoon kuulumattomista vastaajista kokee virret itselleen melko läheisiksi. He ovat ehkä kuuluneet kirkkoon tai kuuluvat johonkin herätysliikkeeseen, joka laulaa samoja virsiä kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat. Muutama vastaaja ei koe virsiä kovin läheisiksi, mutta osaa silti monia virsiä ulkoa. Toisessa väitteessä kaksi vastaajaa ei osaa monia virsiä ulkoa ja neljätoista vastaajaa on jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa. Molemmat väitteen 2 kanssa täysin eri mieltä olevat vastaajat kuuluvat kirkkoon. Vastauksien hajonta on melko suuri molemmissa väittämässä.

Puolet vastaajista ovat täysin samaa mieltä väitteen ”Jokaisen musiikinopettajan tulisi osata joitain virsiä ulkoa” kanssa (väittäjä 3). Kukaan ei ole täysin eri mieltä väitteen 3 kanssa, mutta neljätoista vastaajaa on jokseenkin eri mieltä. Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattomista seitsemästä vastaajasta neljä on väitteen 3 kanssa täysin samaa mieltä ja kolme jokseenkin eri mieltä. Virret ovat osa jokaisen suomalaisen yleissivistystä vastaajista 69 %:n mielestä (väittäjä 5). Kaksi vastaajaa on väitteen 5 kanssa jokseenkin eri mieltä, mutta kukaan ei ole täysin eri mieltä. Yhdentoista vastaajan mielestä on vaikea sanoa ovatko virret osa jokaisen suomalaisen yleissivistystä.

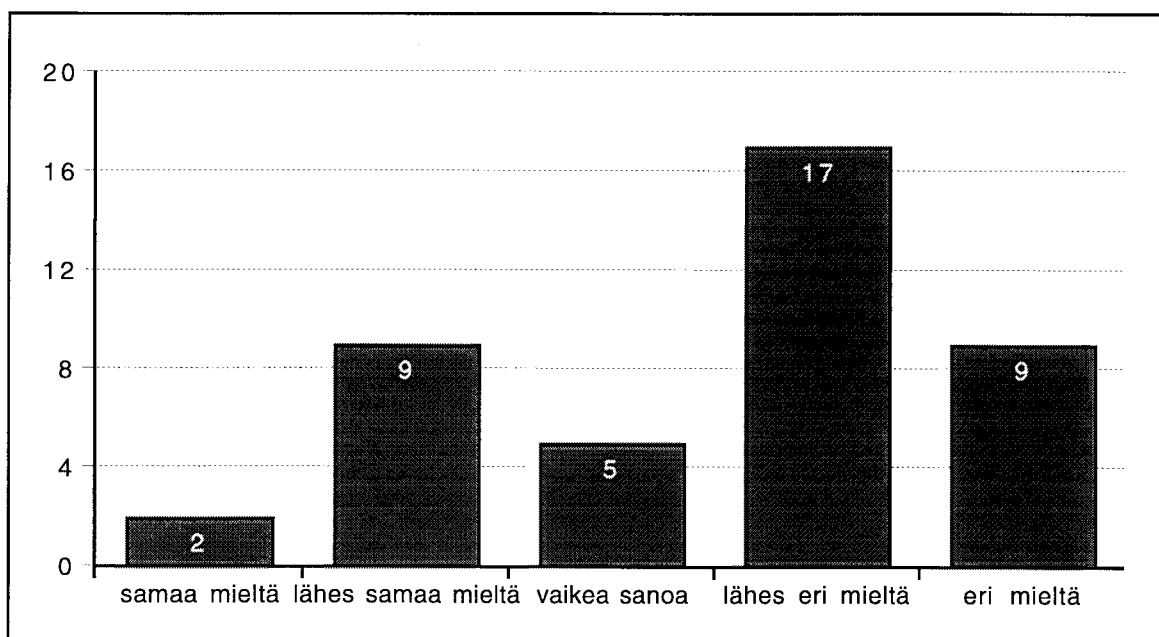
Vastaajista 64 % käy kirkossa harvoin tai aika harvoin (väittäjä 9). Väitteen kanssa eri mieltä on 29 % vastaajista eli he käyvät kirkossa melko usein tai usein. Väitteen 9 kanssa täysin eri mieltä on kaksi musiikinopettajaa, jotka molemmat ovat kanttoreita koulutukseltaan. Vastauksien jakautumisen näkee kuviosta 5. Väittämät 10 ja 15 selvittävät virsien ja virsikirjan uudistustarvetta musiikinopettajien mielestä. Virsien sanomaa on vaikea ymmärtää kahden vastaajan mielestä ja melko vaikeaa yhdeksän vastaajan mielestä (väittäjä 10). Suurin osa vastaajista eli 62 % on väitteestä 10 sitä mieltä, että virsien sanomaa on aika helppo ymmärtää. Mielenpitoisten jakautumisen näkee kuviosta 6. Virret ovat vanhentuneita ja niitä pitäisi uudistaa kolmen vastaajan mielestä (väittäjä 15). Väitteen 15 kanssa jokseenkin samaa mieltä on yhdeksän vastaajaa. Lähes puolet vastaajista on väitteen 15 kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä eli heidän mukaansa virret eivät ole vanhen-

tuneita ja niitä ei tarvitse uudistaa. Tähän väitteeseen 29 % vastaajista valitsi vaihtoehdon vaikea sanoa.

KUVIO 5. Väittämä 9: Käyn kirkossa harvoin

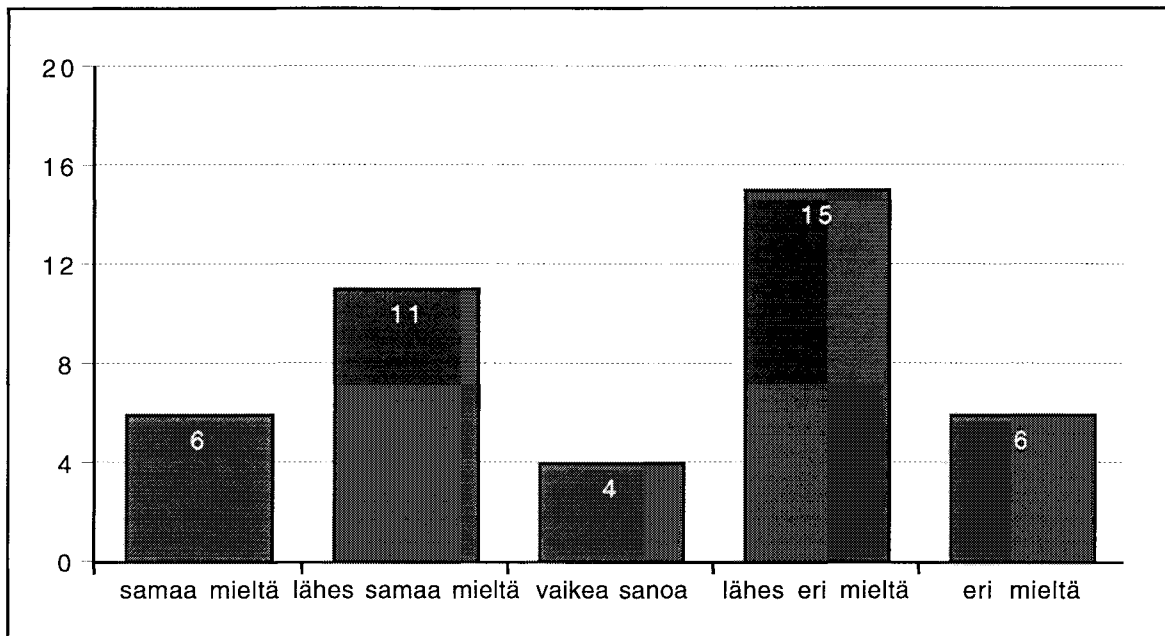
KUVIO 6. Väittämä 10: Virsien sanomaa on vaikea ymmärtää

6.2.2 Virsien käyttö ja asema koulussa

Väittämä 4: ”Nuorten hengelliset laulut korvaavat virret” aiheutti vastauksissa suuren hajonnan (Kuvio 7). Vastaajista 40 % on väitteen 4 kanssa samaa tai jokseenkin samaa mieltä ja 50 % eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä. Kuviosta 7 nähdään, että suurin osa vastaajista on väitteen 4 kanssa jokseenkin eri mieltä eli nuorten hengelliset laulut eivät valtaosan mielestä korvaa virsiä.

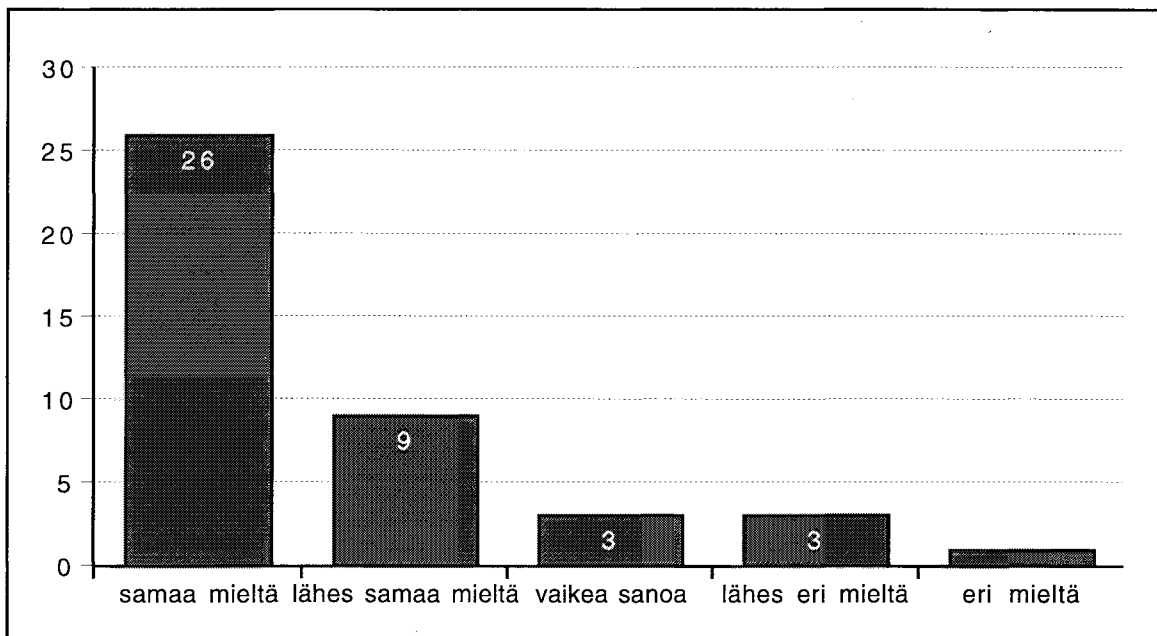
KUVIO 7. Väittämä 4: Nuorten hengelliset laulut korvaavat virret

Koraalikirja on ainoa sovelias virsien säestyskirja yhden vastaajan mielestä ja kaksi vastaajaa on väitteen kanssa jokseenkin samaa mieltä (väittämä 6). Väitteen 6 kanssa eri mieltä on 81 % vastaajista ja täysin eri mieltä 55 % vastaajista. Kukaan ei ole täysin samaa mieltä väitteen ”Virret tulisi säestää uruilla tai pianolla” kanssa (väittämä 7). Jokseenkin samaa mieltä väitteen 7 kanssa on yhdeksän vastaajaa. Vastaajista 69 % on eri mieltä väitteen 7 kanssa eli suurimman osan vastaajista mielestä virsiä voi säestää muillakin soittimilla kuin uruilla tai pianolla.

Koulun kirkollisissa juhlissa tulisi laulaa myös virsiä vastaajista 62 %:n mielestä (väittämä 8). Kuviosta 8 nähdään, että väitteen 8 kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä on 83 % vastaajista. Yksi vastaaja on täysin eri mieltä ja kolme vastaajaa jokseenkin eri mieltä väitteessä 8.

KUVIO 8. Väittämä 8: Koulun kirkollisissa juhlissa tulisi laulaa myös virsiä

Vastaajista 64 % on sitä mieltä, että nuorille pitäisi opettaa virsiä koulussa (väittämä 11). Viisi vastaajaa on jokseenkin eri mieltä väitteen 11 kanssa, mutta kukaan ei ole täysin eri mieltä. Kymmenen vastaajaa ei osaa sanoa, pitäisikö nuorille opettaa virsiä koulussa.

Hajonta oli vastauksien kesken pienin väitteessä "Virsiä saa sovittaa" (väittämä 12). Kukaan ei ollut väitteen kanssa eri mieltä ja vain yksi vastaaja valitsi vaihtoehdon 3 = vaikea sanoa. Vastaajista 86 % oli täysin samaa mieltä väitteen 12 kanssa. Bändisoittimet sopivat virsisäestykseen koulussa vastaajista 67 %:n mielestä (väittämä 13). Väitteen 13 kanssa samaa tai jokseenkin samaa mieltä on yhteensä 83 % vastaajista. Viisi vastaajaa on kuitenkin jokseenkin eri mieltä ja yksi vastaaja täysin eri mieltä väitteen 13 kanssa. Bändisoittimet eivät sovi kirkkoon neljän vastaajan mielestä (väittämä 14). Eri mieltä väitteen 14 kanssa on 83 % vastaajista, joista täysin eri mieltä on suurin osa. Kaksi vastaajaa ei käytä koskaan bändisoittimia virsisäestyksessä koulussa eikä kirkossa.

7 TULOKSIEN TARKASTELU

Vastaajilla on yhtäläiset mahdollisuudet vastata kysymyksiin, koska kysely on suunnattu musiikinopettajille, joilla tulisi olla suunnilleen samanlainen tietopohja. Kanttorin koulutuksen käyneillä on todennäköisesti laajempi virsitietous kuin musiikinopettajantutkinnon suorittaneilla. Kyselyyn vastanneista musiikinopettajista kahdella on kanttorin koulutus, ja he molemmat kokevat virret läheisiksi ja osaavat monia virsiä ulkoa. Kanttorien vastaukset asennekysymyksiin ovat bändisoittimien käyttöä lukuunottamatta lähes samat. Toinen kanttori käyttää bändisoittimia koulussa ja kirkossa ja toinen kanttori ei kummassakaan. Ortodokseja musiikinopettajia on kyselyssä mukana kaksi, muun uskontokunnan edustajia kaksi ja kirkkoon ei kuulu kolme vastaajaa. Ortodoksit musiikinopettajat eivät tunne eivätkä osaa monia virsiä.

Kyselyyn osallistuneista kymmenen vastaajaa on yli 40-vuotiaita. Tarkastelun heitä vanhempien opettajien ryhmänä. Suurin osa vanhemmista opettajista koki virret itselleen läheisiksi ja kertoi osaavansa useita virsiä ulkoa. Samoin vastasi myös suurin osa alle 30-vuotiaista opettajista, joten opettajan iällä ei ole merkitystä virsien läheisyyttä tutkittaessa. Oletin, että virret olisivat läheisempiä vanhemmille kuin nuoremmille opettajille. Musiikinopettajan koulutuksen käyneistä vastaajista kaksi kolmasosaa on naisia. Musiikinopettajan koulutuksen saaneet opettajat ovat töissä suurissa kaupungeissa. Naisia ja miehiä on yhtä paljon suurissa ja pienissä kouluissa. Vähiten musiikinopettajan tutkinnon suorittaneita opettajia on Lapissa ja itä-Suomessa. Suurimmassa osassa kouluista ei ole virsikirjoja oppilaiden käyttöön kuin enintään yhdelle luokalle kerrallaan. Virsikirjojen määrä ei ole riippuvainen opettajan asenteesta virsiin eikä virsikirjojen määrällä ole vaikutusta virsiope-

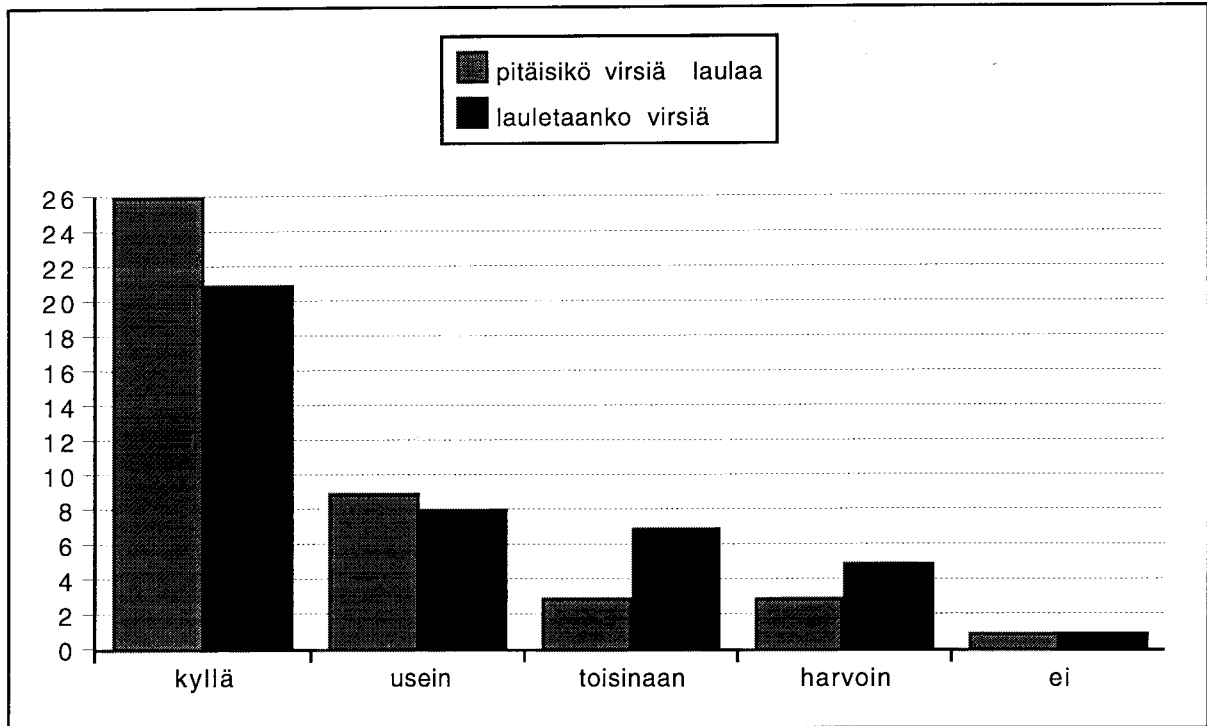
tuksen määrään. Virsiä ei opeteta välttämättä, vaikka kouluissa olisi virsikirjoja oppilaiden käyttöön paljon. Toisissa kouluissa taas virsiä opetetaan, vaikka virsikirjoja ei ole. Maija Vuorinen (1988) on todennut tutkimuksessaan, ettei kouluissa ole tarpeeksi virsikirjoja virsiopetuksen käyttöön.

Suurimmalla osalla kouluista on yhteistyötä paikallisen evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa. Opettajien asenteella virsiä kohtaan on merkitystä koulun yhteistyön määrään paikallisen seurakunnan kanssa. Koulujen, joilla ei ole paljon tai ollenkaan yhteistyötä seurakunnan kanssa, opettajat kokevat virret etäisiksi eivätkä pidä virsiä yleissivistyksen kannalta välttämättöminä. Kahdella koululla ei ole lainkaan yhteistyötä paikallisen evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa. Molemmissa kouluissa on musiikinopettajana luokanopettajakoulutuksen saanut henkilö. Opettajan kirkkokunnalla ei ole vaikutusta seurakuntayhteistyön määrään. Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattomista opettajista suurimman osan kouluilla on yhteistyötä paikallisen evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa.

Kaikilla kouluilla pidetään aamunavauksia ja aamunavauksiin sisältyy virsiä harvoin. Aamunavauksiin sisältyy virsiä neljässä koulussa usein tai melko usein. Kolmessa kouluista on musiikinopettajana luokanopettaja ja yhdessä kanttori. Toisen kanttorin koulussa ei virsiä lauleta koskaan aamunavauksissa. Aamunavauksien virsien määrään ei vaikuta musiikinopettajan uskonnollinen suuntautuminen. Osmo Väätäisen tutkimus (1986) virsien asemasta aamunavauksissa on vähän vanhentunut aiheena, koska hän toivoo virren käytön lisääntyvän aamunavauksissa. Virsi ei enää voi olla olennainen osa aamunavausta, koska nykyajan kouluissa on niin monen eri uskontokunnan edustajia, että aamunavaus ei voi olla yhdelle uskonnolle tunnustuksellinen. Jos aamunavaus olisi evankelis-luterilainen, pitäisi muiden uskontokuntien edustajat vapauttaa aamunavaukseen osallistumisesta. (Kirkon tutkimuskeskus 2000, 286-288.)

Lähes kaikkien musiikinopettajien työnkuvaan kuuluu koulun kirkollisten juhlien järjestäminen. Koulun kirkollisissa juhlissa lauletaan virsiä usein. Suurin osa opettajista on sitä mieltä, että koulun kirkollisissa juhlissa pitääkin laulaa virsiä. Muutamissa kouluissa virsiä ei lauleta koulun kirkollisissa juhlissa usein, mutta opettajat haluaisivat juhlissa laulettavan virsiä ja muutamassa koulussa taas virsiä ei lauleta, mutta opettaja ei koe niitä myöskään tarpeellisiksi. Eräässä koulussa lauletaan kirkollisissa juhlissa virsiä lähes aina, mutta musiikinopettajan mielestä se ei ole tarpeellista. Kuviossa 9 on kysymys 12.1: "Lauletaanko koulun kirkollisissa juhlissa virsiä?" ja väittäjä 8: "Koulun kirkollisissa juhlissa tulisi laulaa myös virsiä" rinnakkain taulukoituna.

KUVIO 9. Pitäisikö koulun kirkollisissa juhlissa laulaa virsiä ja lauletaanko niitä

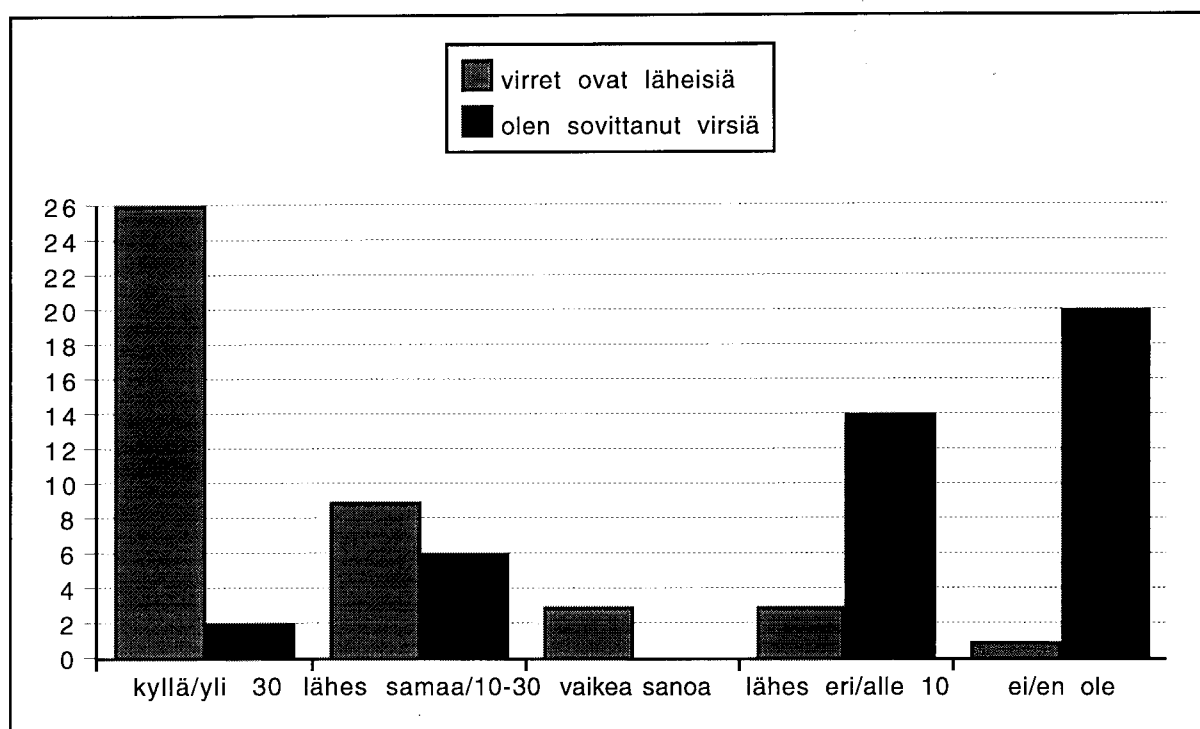
Koulujumalanpalveluksien juuret ovat Suomessa jo 1920-luvulla. Yleensä kouluvuoden alussa, lopussa ja kirkollisissa juhlissa mennään kirkkoon. (Vahtola 1991, 36-40) Koulujumalanpalveluksia järjestetään lähes kaikissa kouluissa. Kahdessa neljästä koulusta, joissa ei järjestetä koulujumalanpalveluksia, musiikinopettaja ei kuulu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Koulujumalanpalveluksien musiikista ei vastaa 12 musiikinopettajaa eli 29 % vastaajista. Heistä 50 %:lla ei ole musiikinopettajan koulutusta.

Virsiä on säestetty vuosisatoja vain uruilla. Nykyisessä virsikirjassa on mukana sointumerkit. Lapset ja nuoret ovat luonnostaan liikkuvampia kuin aikuiset ja vanhukset, joten virsienkin tulisi olla liikkuvampia. Siksi säestys sointumerkeistä pianolla tai kitaralla käy paremmin lapsille ja nuorille. Virsiä voi myös transponoida ja kannattaakin transponoida koulukäyttöön, koska sävellajit ovat usein korkeita ja kitaralle vaikeita. Tärkeintä on, miten säestetään, ei millä soittimella. Jos virsiä arvostaa, niin osaa tehdä säestyksestä riittävän hienovaraisen, ettei se loukkaa ketään. (Haapasalo 1991, 64-68.) Yksitoista vastaajaa käyttää virsien säestyksessä kirkossa vain pianoa tai urkuja, ja heistä suurin osa käyttää myös koulussa virsisäestyksessä vain pianoa tai urkuja. Yhdeksän vastaajan mukaan virret tulisi säestää pianolla tai uruilla. Heistä suurimman osan mielestä bändisoittimet sopivat

kuitenkin virsisäestykseen koulussa. Kaikki vastaajat eivät itse käytä bändisoittimia virsisäestyksessä, vaikka sanovat niiden sopivan siihen tarkoitukseen. Osa opettajista käyttää bändisoittimia koulussa, mutta ei kirkossa. Osa opettajista taas käyttää bändisoittimia kirkossa, mutta ei virsien säestyksessä. Bändisoittimia käytetään enemmän kirkossa kuin koulussa. Tämä johtuu ehkä siitä, että koulujumalanpalveluksiin harjoitellaan säestykset huolella ja tehdään bändisovitukset, mutta musiikintunneilla virret käydään läpi opettajan pianosäestyksellä. Syynä voi olla myös se, että koulujumalanpalveluksissa lauletaan nuorten hengellisiä lauluja, jotka säestetään bändillä, mutta varsinaiset virret säestetään edelleen uruilla tai pianolla.

Suurimman osan mielestä nuorten hengelliset laulut eivät korvaa virsiä. Aiemmassa musiikkikasvatuksen pro seminaari -tutkimuksessani (2000) haastattelut olivat sitä mieltä, että nuorten hengelliset laulut ovat hyvää materiaalia, mutta eivät korvaa virsiä. Virsien merkitystä koulussa korostivat erityisesti ne musiikinopettajat, joilla ei ole musiikinopettajan tutkintoa. Opettajan iällä tai virsien läheisyydellä ei ole merkitystä virsien säestyssoitinten valinnassa. Kolmen opettajan mukaan koraalikirja on ainoa oikea virsien säestyskirja. He kuitenkin käyttivät useita säestyssoittimia virsisäestyksessä sekä koulussa että kirkossa. Kaksi heistä hyväksyy virsien sovittamisen ja kaksi on sovittanut muutamia virsiä. Vastaajaat ovat saattaneet ymmärtää sovittamisen eri tavoin. Tarkoitan virsien sovitamisella esimerkiksi koraalikirjan sovituksen muuttamista bändisoittimille tai virren uudelleen soinnutusta koraalikirjasta poiketen pianolle. Sovittamisella tarkoitan kaikkia, suuria ja pieniä, muutoksia koraalikirjan sovitukseen. Puolet opettajista ei ole sovittanut virsiä ja heistä puolet käyttävät virsisäestyksessä vain pianoa ja urkuja. Musiikinopettajat, jotka eivät kuulu evankelis-luterilaiseen kirkkoon, eivät ole sovittaneet virsiä. Virsiä sovittaneille opettajille virret ovat läheisiä ja he käyttävät virsisäestyksessä useita eri soittimia. Kuviossa 10 on virsien läheisyys opettajille (väittäjä 1) suhteessa heidän sovittamiinsa virsiin (kysymys 14). Ensimmäinen kohta tarkoittaa, että virret ovat vastaajalle läheisiä ja hän on sovittanut yli 30 virttä. Viides kohta tarkoittaa, että virret ovat vastaajalle etäisiä ja hän ei ole sovittanut yhtään virttä. Yksi vastaaja on valinnut virsien läheisyyskysymyksessä kohdan viisi. Tämä vastaaja on ortodoksi. Virsien sovittamiskysymyksessä vastausvaihtoehtoja oli vain neljä.

KUVIO 10. Virsien läheisyys suhteessa virsien sovittamiseen

Opettajien suhde virsiin vaikuttaa virsiopetuksen määrään. Suurin osa opettajista, jotka eivät opeta virsiä tai uskonnollista musiikkia juuri ollenkaan, eivät koe virsiä itselleen läheisiksi. Näiden opettajien mukaan nuoret osaavat aika paljon virsiä. Puolet opettajista, jotka eivät opeta virsiä ovat sitä mieltä, että nuorille pitäisi opettaa virsiä koulussa. Opettajista yli kolmasosan mukaan nuoret osaavat keskimäärin 6-10 virttä. Tämä tulos on suunnilleen sama kuin kasvatustieteen pro seminaari -tutkimuksessa saamani tulos, jonka mukaan nuoret osaavat noin viisi virttä ja tytöt osaavat selvästi enemmän virsiä kuin pojat. Opettajien mukaan musiikinopettajien tulisi osata joitain virsiä ulkoa. Muutamat opettajat, jotka eivät opeta virsiä olivat sitä mieltä, että musiikinopettajien ei tarvitse osata virsiä. Kuitenkin vain kahden musiikinopettajan mielestä virret eivät ole välttämätön osa suomalaisten yleissivistystä. Yksitoista vastaajaa ei osannut sanoa mielipidettään. Raija Sipilän tutkimuksen (1989) mukaan virret ovat opettajille läheisiä ja opettajien mukaan virsien osaaminen kuuluu yleissivistykseen.

Tutkimuksen toteutus sujui suunnitelmien mukaan. Kyselylomakkeeseen jäi tutkimuksen kannalta yksi turha kysymys. Virsikirjojen säilytyspaikalla koulussa (kysymys 8) ei ole merkitystä tutkimukseni kannalta. Kyselylomakkeesta löytyi

sellainen puute, että jos vastaaja ei vastannut lainkaan jatkokysymykseen, niin vastaukseksi jäi silti näkymään vastausvaihtoehto yksi. Lomake on suunniteltu sillä tavalla, että aluksi kysymyksissä on näkyvissä vain vastausvaihtoehto yksi, ja osoittamalla kohtaa saa esiin muut vaihtoehdot, joista vastaaja valitsee sopivan vaihtoehdon. Huomasin ongelman tutkiessani ristiriitoja kysymyksien 13 ja 13.1 välillä, kun opettajat, jotka ilmoittivat, että koulujumalanpalveluksia ei järjestetä vastasivat seuraavassa jatkokysymyksessä kuitenkin järjestävänsä jumalanpalveluksien musiikin. Kävin kaikki vastaukset tämän jälkeen uudelleen läpi muiden mahdollisten virheiden löytämiseksi, mutta muissa kohdissa ei tällaisia ongelmia ollut. Jatkotutkimusta ajatellen, kyselyn voisi toteuttaa koko perusjoukon kattavana. Musiikinopettajia on noin 600, joten perusjoukko ei ole suuri. Tutkimuksen kato saattaisi myös pienentyä, jos tutkimuksen toteuttaisi muutaman vuoden päästä uudelleen. Tietokoneiden ja internetin käyttö yleistyy kouluissa koko ajan ja syynä kyselyn katoon oletan olleen sähköisen viestinnän ongelmat. Kyselyn suurta kato prosenttia tutkiessa pitää miettiä, että ovatko virret aiheena musiikinopettajien mielestä niin mielenkiinnoton, ettei siihen liittyvään kyselyyn viitsitä vastata. Aihe kiinnostaa minua edelleen ja oletan, että myös monia muitakin.

8 PÄÄTÄNTÖ

Musiikki viestii tekijöidensä ja esittäjinsä kulttuurista ja uskonnosta. Kirkkomusiikin asema koulun musiikinopetuksessa on viime vuosisatojen aikana muuttunut paljon. Vielä 1900-luvun alussa kouluissa musiikki oli yksi tärkeimmistä oppiaineista ja siihen kuului suurimmaksi osaksi virsilaulua. Nykyään kouluissa ei lauleta virsiä juurikaan muulloin kuin juhlissa, ja oppilaat eivät edes tiedä niiden laulujen olevan virsiä. Kirkkomusiikin tavoitteet ovat auttaa ihmistä ymmärtämään musiikin merkitystä kirkossa, kokemaan musiikki tärkeäksi kristilliselle kasvulle ja löytämään musiikillisen ilmaisun mahdollisuuksia (Rissanen 1998, 164.). Musiikin opetuksen tehtäviin luettiin viimeistä edeltävässä opetussuunnitelmassa oppilaiden kehityksen tukeminen tasapainoisiksi, itsensä ja muut hyväksyviksi, oman identiteettinsä löytäviksi ja säilyttäviksi ihmisiksi (Kouluhallitus 1987, 1). Kirkkomusiikki on osa meidän länsimaista kulttuuriamme.

Enemmistö suomalaisista kuvasi 1900-luvun lopussa kirkkoa adjektiiveilla tarpeellinen ja rehellinen. Suomalaisista yli 50 %:n mielestä kirkko on hengellinen, asiantunteva ja luotettava. Suomalaisen luottamus kirkkoon lisääntyi viime vuosituhannen lopussa. Kirkkoa piti viime vuosituhannen lopussa etäisenä ja vanhanaikaisena kolmasosa ihmisistä, mutta 1990-luvun alussa luvut olivat paljon suuremmat. Kirkon työn arvostus kasvoi 1990-luvulla, kun kirkko suuntasi toimintaansa yhteiskunnan muutoksissa kärsivien ja syrjäytyvien hyväksi. (Kirkon tutkimuskeskus 2000, 31-37) Suomalaiset kokevat kirkon ja uskonnon edelleen tärkeinä ja pysyvinä asioina muuttuvassa maailmassa. Tutkimuksen pohjalta herää kysymyksiä: Onko omaan uskontoon kuuluvaan musiikkiin tutustuminen jäänyt pois musiikin opetussuunnitelmista? Onko kirkkomusiikin käyttö vähentynyt sik-

si, että kouluissa pelätään tunnustuksellisuutta? Pitäisikö kaikkien musiikinopettajien olla evankelis-luterilaisia, kun musiikinopettajien työnkuvaan näyttää tutkimuksen mukaan kuuluvan lähes poikkeuksetta kirkkojuhlien järjestäminen?

Musiikinopettajien koulutukseen ei kuulu lainkaan kirkkomusiikkia, vaikka lähes jokainen musiikinopettaja kohtaa työssään virsiä. Koulujen juhlissa on edelleen virsillä oma asemansa ja siksi musiikinopettajilla tulisi olla jonkinlaisia valmiuksia virsien opettamiseen, säestämiseen ja sovittamiseen. Opettajille olisi tärkeää omata näkemys virsikirjasta, mistä löytyy mitään virsiä, mitkä virret toimisivat kuorolla tai bändillä hyvin ja mitkä olisivat nuorille sopivia. Lasten ja nuorten virsissä ei ole aina huomioitu keille ne on tarkoitettu. Osa virsistä on liian vaikeita lapsille ja niissä on liian laaja ambitus ja korkealla kulkeva melodia. (Ahonen 1991, 34)

Opettajat kokevat virret itselleen ja nuorille tärkeinä ja tarpeellisina, mutta eivät silti opeta niitä. Virsien asema yläasteen musiikinopetuksessa on pieni, mutta vakaa. Virsien opetukseen ei juurikaan käytetä musiikintunteja, mutta koulun juhlissa virsiä lauletaan lähes aina ja koulut järjestävät säännöllisesti koulujumalanpalveluksia. Virsien esitys- ja säestystavat ovat hiljalleen muuttumassa. Virsistä on tullut laulettavampia ja säestyksessä käytetään kouluissa yhä useammin orkesterisoittimia tai bändiä perinteisten urkujen ja pianon lisäksi. Opettajien omalla suhtautumisella ja kiinnostuksella virsiin on merkitystä koulujen virsiopetuksen määrään. Opettajat tietävät hyvin mitä oppilaat osaavat ja pitävät virsien osaamista osana suomalaista yleissivistystä.

LÄHTEET:

Ahonen, Kari. 1991.

Virsi musiikin opetuksessa. Teoksessa Pajamo Reijo (toim.)
Koulun virsikasvatus. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Kirjapaino
Raamattutalo. 31-35.

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka. 1994.

Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY:n graafiset
laitokset, Juva 1994.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998.

Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus
kirjapaino Oy.

Fischer, Hans. (toim.) 1964.

Handbuch der Musikerziehung. Berlin: Rembrandt-Verlag,
Konrad Lemmer

Granström, Päivi. 1991.

Virsikasvatus Espoon peruskoulun ala-asteilla 1989-1990.
Kirkkomusiikin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Haapasalo, Juhani. 1991.

Miten säestän virsiä? Teoksessa Pajamo Reijo (toim.)
Koulun virsikasvatus. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Kirjapaino
Raamattutalo. 64-68.

Heroja, Tuomas. 1999.

Oi, muistatko vielä sen virren? Virsikirjauudistuskeskustelu
neljässä kristillisessä viikkolehdessä vuosina 1984-85 ja 1987-88.
Musiikkikasvatuksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto,
Musiikkitieteen laitos.

Hirsjärvi, Sirkka (toim.). 1983.

Kasvatustieteen käsitteistö. Keuruu

Hirsjärvi, Sirkka (toim.). 1983.

Jyrinki, Erkki. 1976.

Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Hämeenlinna: Arvi a. Karisto
osakeyhtiön kirjapaino.

Kalli, Sari. 1991.

Yläasteen musiikinopettajien asenteet kansainvälisyyskasvatusta kohtaan. Musiikkikasvatuksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Musiikkitieteen laitos.

Karvonen, Juhani. 1970.

Opettajien asenteet, odotukset ja oppimistulokset jatkokoulutuksessa 1. Teoreettinen kehys. Kasvatustieteen tutkimuslaitoksen julkaisuja 1963. Jyväskylän yliopisto. Kirkon tutkimuskeskus. 2000. Kirkko uudelle vuosituhannelle. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1996-99. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kouluhallitus 1987.

Peruskoulun opetuksen opas: musiikki. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Pajamo, Reijo. (toim.) 1999.

Kirkkomusiikin osaston ja Kuopion osaston opinnäytetyöt 1984-1999. Kirkkomusiikin osaston julkaisuja 20. Sibeliussäätiö. Helsinki: Yliopistopaino.

Pajamo, Reijo. (toim.) 1983. Koulun koraalikirja. Keuruu: Kustannusyhtiö Otavan painolaitokset.

Pajamo, Reijo. (toim.) 1991.

Koulun virsikasvatus. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Kirjapaino Raamattutalo.

Pajamo, Reijo. 1988.

Peruskoulun virsitetieto. Hämeenlinna: Kirjapaja.

Pajamo, Reijo. 1976.

Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843-1881. Helsinki: Lahtisen Kirjapaino.

Pajamo, Reijo. & Kolehmainen, Taru. & Suokunnas, Seppo. & Vapaavuori, Hannu. & Vatanen, Osmo. & Kainulainen, Jarmo. (toim.) 1996.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Virsikirja. IV laitos. 1988. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.

POPS. 1994.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus, Helsinki

Piha, T.H. 1958.

Musiikkikasvatuksen vaiheita. Riihimäki: Riihimäen Kirjapaino Oy.

Sipilä, Ritva. 1989.

Virsiopetus Turun seudun peruskouluissa lukuvuonna 1988-89.
Kirkkomusiikin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Soinne, Paavo. 1994.

Kirkkomusiikki säveltaiteen osa-alueena. Teoksessa Pajamo, Reijo (toim.) Näkökulmia Suomen kirkkomusiikkiin. Kirkkomusiikin osaston julkaisuja 6. Sibelius-Akatemia. 7-17.

Suokunnas, Seppo. 1991.

Mitä virsi on ? Teoksessa Pajamo Reijo (toim.) Koulun virsikasvatus. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Kirjapaino Raamattutalo. 14-19.

Suokunnas, Seppo. 1992.

Vuonna 1986 hyväksytty suomalainen virsikirja ja sen valmistuminen. Teoksessa Knuutila J. -Koskenvesa, E. -Tamminen, K. (toim.) Käytännöllinen teologia ja kirkko: juhlaKirja dosentti Pentti Lempiäisen täyttäessä 60 vuotta 18. syyskuuta 1992. Käytännöllisen teologian laitos, Helsinki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 157-170.

Suokunnas, Seppo. 1994.

Suomalaiset virsikirjat. Teoksessa Pajamo, Reijo (toim.) Näkökulmia Suomen kirkkomusiikkiin. Kirkkomusiikin osaston julkaisuja 6. Sibelius-Akatemia. 37-50.

Torri-Tuominen, Mari. 1998.

Musiikki rippikoulussa. Teoksessa Rissanen Antero (toim.) Kartalla. Rippikoulutyön käsikirja. Kirkon kasvatusasiainkeskus, Helsinki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 163-174.

Uusitalo, Hannu. 1991.

Tiede, tutkimus ja tutkielma 1-3.painos. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Vahtola, Kai. 1991.

Virsi päivänavauksissa ja koulujumalanpalveluksissa. Teoksessa Pajamo Reijo (toim.) Koulun virsikasvatus. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Kirjapaino Raamattutalo. 36-40.

Vapaavuori, Hannu. 1997.

Virsilaulu ja heräävä kansallinen kulttuuri-identiteetti :
jumalanpalveluksen virsilaulua ja -sävelmistöä koskeva keskustelu
Suomessa 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1886. Helsingin
yliopisto. Väitöskirja. Suomen kirkkohistoriallisen seuran
toimituksia 173.

Virsikirjauudistuksen periaatteet. 1976.

XI varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman
virsikirjakomitean osamietintö. Helsinki: T. A. Sahalan kirjapaino
Oy.

WSOY. 2000.

WSOY Tiekartasto Suomi Finland. Porvoo: WSOY:n
kirjapainoyksikkö.

Vuorinen, Maija. 1988.

Virren asema lasten ja varhaisnuorten uskontokasvatuksessa 1988
Kirkkomusiikin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Väätäinen, Osmo. 1986.

Virren asema peruskoulun ja lukion päivänavauksissa.
Kirkkomusiikin pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

LIITE 1

KYSELY MUSIIKINOPETTAJILLE

Tämän kyselyn tarkoituksena on selvittää virsilaulun asemaa ja suhtautumista evankelis-luterilaiseen virsikirjaan yläasteen musiikinopetuksessa. Toivon, että vastaat kyselyyn ja lähetät sen minulle klikkaamalla sivun alareunassa olevaa "Lähetä kysely" laatikkoa.

Voit halutessasi lähettää minulle sähköpostilla palautetta kyselystäni osoitteeseen sjarvel@st.jyu.fi Kiitos!

1. Sukupuoli	1. mies
2. nainen
2. Ikä	1. 20-29 vuotta
2. 30-39 vuotta
3. 40-49 vuotta
4. 50-59 vuotta
5. yli 60 vuotta
3. Koulutus	1. musiikinopettaja (vanhan muotoinen koulutus)
2. musiikinopettaja, ylempi korkeakoulututkinto
3. luokanopettaja
4. kanttori/kirkkomuusikko
5. muu
4. Kirkkokunta	1. ev.lut
2. ortodoksi
3. katolinen
4. en kuulu kirkkoon
5. muu
5. Kunta, jossa koulu sijaitsee:	

6. Yläasteen oppilaiden lukumäärä
1. alle 50
 2. 50-100
 3. 100-199
 4. 200-299
 5. 300-500
 6. yli 500
7. Montako virsikirjaa koulussanne on?
1. ei yhtään
 2. 1-10
 3. yli 10
 4. yli 50
 5. yli 100
8. Onko musiikinluokassa virsikirjoja?
1. kyllä
 2. ei
9. Onko koulullanne koraalikirjat?
1. kyllä
 2. ei
10. Onko koulullanne yhteistyötä paikallisen seurakunnan musiikki/nuorosotyön kanssa?
1. usein
 2. toisinaan
 3. harvoin
 4. ei ole
11. Kuinka usein koulullanne on aamunavauksia?
1. päivittäin
 2. noin kerran viikossa
 3. noin kerran kuussa
 4. ei ole

Jos aamunavauksia pidetään, vastaa myös kohtaan 11.1

11.1 Sisältyykö aamunavauksiin virsikirjan virsiä?

1. lähes aina
2. usein
3. toisinaan
4. harvon
5. ei

12. Sisältyykö työnkuvaanne koulun kirkollisten juhlien (joulu,pääsiäinen...) järjestämistä?

1. kyllä
2. ei

Jos vastasit kyllä, vastaa myös kohtiin 12.1 ja 12.2

12.1 Lauletaanko juhlissa virsikirjan virsiä?

1. lähes aina
2. usein
3. toisinaan
4. harvon
5. ei

12.2 Millä soittimilla virsiä säestetään?

13. Järjestääkö koulunne koulujumalanpalveluksia?

1. kyllä
2. ei

Jos vastasit kyllä, vastaa myös kohtiin 13.1 ja 13.2

13.1 Vastaako musiikinopettaja jumalanpalveluksen musiikista?

1. lähes aina
2. usein
3. toisinaan
4. harvon
5. ei

13.2 Mitä soittimia jumalanpalveluksissa käytetään?

14. Oletko sovittanut koraalikirjan virsiä?

1. yli 30 virttä
2. 10-30 virttä
3. alle 10 virttä
4. en

15. Montako musiikintuntia on uskonnollisen musiikin osuus vuodessa (yhdellä luokalla)?

1. ei yhtään
2. 1
3. 2-5
4. 6-10
5. yli 10

16. Monellako musiikintunnilla vuodessa lauletaan virsiä (yhdellä luokalla)?

1. ei yhdelläkään
2. yhdellä
3. 2-5
4. 6-10
5. yli 10
6. lähes aina

17. Montako virsikirjan virttä arviosi mukaan yläasteikäinen keskimäärin osaa?

1. ei yhtään
2. 1
3. 2-5
4. 6-10
5. yli 10

Seuraavassa on joukko väittämiä, jotka koskevat suhtautumista virsiin. Vastaaminen tapahtuu numeroilla yhdestä viiteen.

1=täysin samaa mieltä, 2=jokseenkin samaa mieltä, 3=vaikea sanoa, 4=jokseenkin eri mieltä, 5=täysin eri mieltä.

1. Virret ovat minulle läheisiä.
2. Osaan ulkoa monia virsiä.
3. Jokaisen musiikinopettajan tulisi osata joitain virsiä ulkoa.
4. Nuorten hengelliset laulut korvaavat virret.
5. Virret ovat osa jokaisen suomalaisen yleissivistystä.
6. Koraalikirja on ainoa sovelias virsien säestyskirja.
7. Virret tulisi säestää uruilla tai pianolla.
8. Koulun kirkollisissa juhlissa tulisi laulaa myös virsiä.
9. Käyn kirkossa harvoin.
10. Virsien sanomaa on vaikea ymmärtää.
11. Nuorille pitäisi opettaa virsiä koulussa.
12. Virsiä saa sovittaa.
13. Bändisoittimet sopivat virsisäestykseen koulussa.
14. Bändisoittimet eivät sovi kirkkoon.
15. Virret ovat vanhentuneita ja niitä pitäisi uudistaa.

LIITE 2

15.3 viesti kouluille

Voisitteko antaa tämän viestin yläasteen musiikinopettajalle.

Hei, olen Sini Järvelä ja opiskelen musiikkikasvatusta Jyväskylän yliopistossa. Teen pro gradu -tutkimusta virsien asemasta yläasteen musiikinopetuksessa.

Toivoisin teidän vastaavan 30.3.2001 mennessä kyselyyn, joka on Jyväskylän yliopiston internetsivuilla osoitteessa:

www.cc.jyu.fi/~sijarvel/

terveisin: Sini Järvelä

Palautetta ja kysymyksiä voi lähettää osoitteeseen sijarvel@st.jyu.fi

LIITE 3 VASTAUSTAULUKOT

	1. sukupuoli	2. ikä	3. koulutus	4. kkokunta	5. kunta
keskiarvo	1,48	2,55	2,83	1,45	
hajonta	0,51	1,09	1,41	1,13	
v1	2	1	2	1	Roi mlk
v2	2	2	2	1	Jkl
v3	2	2	5	1	Roi
v4	1	2	2	1	Alajärvi
v5	1	4	2	1	Hauho
v6	2	1	2	1	Tre
v7	2	2	1	2	Kgniemi
v8	2	4	1	1	Pori
v9	1	2	5	1	Ahärmä
v10	1	2	5	1	Yhärmä
v11	2	3	2	1	Turku
v12	1	4	2	1	Joensuu
v13	2	4	3	4	P-niemi
v14	1	3	1	1	Juva
v15	2	4	1	1	Jkl
v16	2	1	3	1	Multia
v17	1	3	3	1	Kajaani
v18	1	4	3	1	Kajaani
v19	2	2	2	1	Karkkila
v20	2	2	2	1	Kknpää
v21	1	3	2	1	Helsinki
v22	1	3	5	1	Jokioin.
v23	2	4	2	5	Eurajoki

	1. sukupuoli	2. ikä	3. koulutus	4. kkokunta	5. kunta
v24	2	3	5	1	-
v25	2	2	1	1	Kemi
v26	1	3	1	1	S-joki
v27	1	5	4	1	Vaasa
v28	1	2	2	4	Äki
v29	2	1	2	1	Hamina
v30	1	2	2	4	Pori
v31	1	4	5	1	V-saari
v32	2	1	3	1	Kuhmo
v33	1	3	5	5	-
v34	1	3	4	1	U-kaup.
v35	1	2	5	1	Pello
v36	2	4	2	1	Helsinki
v37	1	1	5	1	Kkonum
v38	1	2	3	1	Maanink
v39	1	2	5	2	Konvesi
v40	1	2	3	1	P-joki
v41	2	2	2	1	Kempele
v42	2	1	2	1	Kouvola

	6. oppilaita	7. virsikirjoja	8. missä vk:t	9. koraalik:t	10.ytyö
keskiarvo	4,24	3,31	1,17	1,10	1,93
hajonta	1,30	0,92	0,38	0,30	0,84
v1	6	4	1	1	2
v2	5	3	2	1	2
v3	5	3	1	1	1

	6. oppilaita	7. virsikirjoja	8. missä vk:t	9. koraalik:t	10.ytyö
v4	5	5	1	1	1
v5	3	4	1	1	1
v6	5	2	2	1	3
v7	4	3	1	1	2
v8	5	3	1	1	2
v9	3	4	1	1	1
v10	3	3	1	1	1
v11	5	3	1	1	3
v12	4	4	1	1	2
v13	1	4	1	1	4
v14	4	4	1	1	2
v15	4	3	1	1	2
v16	2	5	1	1	2
v17	5	5	1	1	1
v18	5	3	1	1	2
v19	5	2	1	2	2
v20	6	3	1	1	2
v21	5	4	2	1	3
v22	4	3	1	2	1
v23	3	3	1	1	3
v24	3	3	1	1	2
v25	4	3	1	1	1
v26	6	3	2	1	2
v27	5	5	1	1	1
v28	5	4	1	2	3
v29	4	4	1	1	1
v30	5	5	1	1	1
v31	5	3	1	1	3

	6. oppilaita	7. virsikirjoja	8. missä vk:t	9. koraalik:t	10.ytyö
v32	6	1	2	1	3
v33	1	3	1	1	1
v34	3	2	2	1	2
v35	4	2	1	1	2
v36	5	3	1	1	1
v37	4	3	1	2	2
v38	3	4	1	1	2
v39	2	2	2	1	2
v40	6	3	1	1	4
v41	6	3	1	1	2
v42	4	3	1	1	1

	11. a-avaus	11.1 virsiä?	12. juhlat	12.1 virsiä?	12.2
keskiarvo1,12		3,60	1,07	1,98	
hajonta	0,33	0,91	0,26	1,18	
v1	1	4	1	1	monia
v2	1	4	1	4	p & urut
v3	1	3	1	3	p & kit
v4	1	3	1	2	monia
v5	1	4	1	1	syna
v6	1	3	1	1	urut & p
v7	1	4	1	1	urut
v8	1	3	1	2	monia
v9	1	4	1	1	monia
v10	1	4	1	1	monia
v11	1	4	1	2	monia

	11. a-avaus	11.1 virsiä?	12. juhlat	12.1 virsiä?	12.2
v12	1	5	1	3	p & urut
v13	2	1	1	1	piano
v14	1	4	1	2	monia
v15	1	4	1	1	piano
v16	1	2	1	3	p & urut
v17	2	2	1	2	monia
v18	1	4	1	1	monia
v19	1	4	1	4	piano
v20	1	3	1	3	monia
v21	2	4	2	5	-
v22	1	4	1	1	monia
v23	1	4	2	1	-
v24	1	4	1	1	p & syna
v25	1	3	1	3	monia
v26	1	5	1	3	urut & p
v27	1	1	1	3	monia
v28	1	3	1	1	monia
v29	2	5	2	1	-
v30	1	4	1	4	p & urut
v31	1	4	1	4	piano
v32	1	3	1	2	monia
v33	1	3	1	1	urut & p
v34	1	5	1	4	piano
v35	1	4	1	1	piano
v36	2	4	1	1	monia
v37	1	4	1	1	piano
v38	1	3	1	1	monia
v39	1	4	1	1	piano

	11. a-avaus	11.1 virsiä?	12. juhlat	12.1 virsiä?	12.2
v40	1	3	1	2	piano
v41	1	4	1	1	monia
v42	1	4	1	2	p &urut

	13. kouluj:p:t	13.1vastuu	13.2 soitto	14. sovitus	15. u.m.
keskiarvo	1,10	2,48		3,24	2,43
hajonta	0,30	1,57		0,88	0,77
v1	1	4	urut	3	3
v2	1	2	monia	4	2
v3	1	2	piano	3	1
v4	1	3	monia	2	3
v5	1	1	monia	3	3
v6	1	1	monia	3	1
v7	1	5	monia	4	2
v8	1	3	monia	4	3
v9	1	1	monia	1	3
v10	1	2	monia	1	3
v11	1	4	urut	3	3
v12	1	1	monia	4	2
v13	2	1	-	4	3
v14	2	1	-	4	3
v15	1	3	monia	3	3
v16	1	5	urut	4	3
v17	1	4	p & urut	3	4
v18	1	1	monia	4	3
v19	1	2	monia	4	1
v20	1	5	monia	4	2

	13. kouluj:t	13.1vastuu	13.2 soitto	14. sovitus	15. u.m
v21	1	3	monia	4	2
v22	1	1	monia	3	3
v23	1	3	monia	4	2
v24	1	1	monia	4	1
v25	1	1	monia	2	3
v26	2	1	-	4	2
v27	1	1	monia	2	3
v28	2	1	-	2	3
v29	1	5	urut & p	4	1
v30	1	5	urut & p	4	3
v31	1	5	urut	4	2
v32	1	2	monia	3	2
v33	1	2	monia	3	2
v34	1	1	urut & p	3	2
v35	1	5	-	4	3
v36	1	1	monia	2	3
v37	1	1	monia	3	3
v38	1	2	monia	3	2
v39	1	4	piano	4	1
v40	1	5	urut & p	4	2
v41	1	2	monia	2	3
v42	1	1	monia	3	3

	16. virret	17. mitä osataan
keskiarvo	2,17	3,31
hajonta	0,91	0,72
v1	3	3
v2	1	3
v3	3	3
v4	3	3
v5	3	4
v6	1	3
v7	1	4
v8	3	4
v9	2	4
v10	2	4
v11	3	4
v12	1	3
v13	3	4
v14	3	4
v15	2	3
v16	3	5
v17	4	4
v18	1	3
v19	2	3
v20	1	4
v21	1	3
v22	2	3
v23	3	3
v24	2	4
v25	3	3
v26	1	3

	16. virret	17. mitä osataan
v27	3	4
v28	3	2
v29	1	4
v30	1	3
v31	2	1
v32	3	3
v33	1	2
v34	1	4
v35	3	3
v36	2	3
v37	2	3
v38	2	4
v39	1	3
v40	3	3
v41	3	3
v42	3	3

LIITE 4 ASENNETAULUKOT

	1.läheisyys	2. ulkoa	3.pitäis ulkoa	4. nuorten l.	5. y.siv.
keskiarvo	2,56	2,59	2,15	3,07	1,93
hajonta	1,19	1,38	1,31	1,34	0,95
v1	2	2	1	2	2
v2	4	4	3	2	3
v3	4	4	4	4	2
v4	2	4	4	2	4
v5	4	1	2	4	4
v6	3	2	2	3	3
v7	5	4	4	2	3
v8	1	1	1	5	1
v9	1	1	4	4	2
v10	1	1	4	4	2
v11	4	3	1	5	1
v12	2	1	1	4	3
v13	2	1	3	5	1
v14	4	4	1	3	3
v15	1	1	1	1	1
v16	1	2	2	5	1
v17	1	1	1	4	1
v18	2	2	2	4	1
v19	4	4	1	1	1
v20	4	2	1	4	1
v21	2	2	1	2	1
v22	2	1	1	4	3

	1.läheisyys	2. ulkoa	3.pitäis ulkoa	4. nuorten l.	5. y.siv.
v23	3	1	1	2	1
v24	4	4	2	1	2
v25	1	4	4	5	1
v26	3	2	1	1	1
v27	1	1	1	4	2
v28	2	4	4	3	3
v29	2	3	4	3	3
v30	3	4	4	2	1
v31	3	5	2	2	2
v32	2	4	4	4	1
v33	2	3	1	2	3
v34	1	1	1	5	1
v35	3	1	1	1	2
v36	1	1	1	4	1
v37	3	3	4	2	2
v38	3	4	4	4	3
v39	4	4	1	4	1
v40	4	5	1	1	3
v41	4	4	2	2	2
v42	2	2	1	4	2

	6. kk ainoa	7. urut aina	8.juhlavirret	9. harvoin	10.vaik.
keskiarvo	4,24	3,76	1,68	2,41	3,51
hajonta	1,01	1,10	1,05	1,29	1,19
v1	4	5	1	4	4
v2	4	4	2	1	3

	6. kk ainoa	7. urut aina	8.juhlavirret	9. harvoin	10.vaik.
v3	4	4	4	2	2
v4	5	5	1	2	4
v5	4	4	1	2	2
v6	5	5	2	1	4
v7	5	5	3	4	2
v8	2	4	1	3	5
v9	5	4	1	4	4
v10	5	4	1	4	4
v11	4	3	1	1	3
v12	5	2	1	2	2
v13	4	4	2	1	4
v14	3	2	1	1	4
v15	2	2	1	2	5
v16	4	4	2	4	5
v17	4	2	1	4	4
v18	3	2	1	2	3
v19	5	4	4	2	4
v20	5	4	4	1	4
v21	3	4	3	2	5
v22	5	5	2	4	4
v23	5	4	2	4	5
v24	5	5	5	1	2
v25	5	4	1	1	4
v26	5	5	1	4	1
v27	5	2	1	5	5
v28	5	4	3	2	4
v29	5	5	1	2	5
v30	4	4	1	2	1

	6. kk ainoa	7. urut aina	8.juhlavirret	9. harvoin	10.vaik.
v31	3	3	1	1	2
v32	4	5	1	2	2
v33	5	2	1	4	3
v34	3	2	1	5	5
v35	5	5	1	3	4
v36	5	5	1	2	4
v37	4	2	1	2	4
v38	1	4	1	3	5
v39	5	3	2	1	3
v40	5	3	2	1	2
v41	5	5	2	1	2
v42	5	4	1	1	4

	11.nuor.pitäis	12. sovitus	13. bs koulun	14. b ei kko	15.vanh.
keskiarvo	2,22	1,17	1,68	4,34	3,24
hajonta	0,98	0,44	1,14	1,25	1,24
v1	2	1	1	5	2
v2	4	1	2	5	3
v3	2	2	2	4	2
v4	2	1	1	5	4
v5	1	1	1	1	2
v6	3	1	1	5	4
v7	3	1	1	3	3
v8	1	1	1	1	5
v9	2	1	1	5	4
v10	2	1	1	5	4

	11.nuor.pitäis	12. sovitus	13. bs koulun	14. b ei kko	15.vanh
v11	1	1	1	5	5
v12	4	1	4	4	5
v13	2	1	1	5	3
v14	3	2	4	5	3
v15	1	3	1	3	5
v16	1	1	2	4	4
v17	1	2	4	4	3
v18	1	2	1	5	2
v19	4	1	1	5	2
v20	2	1	2	5	5
v21	2	1	1	5	3
v22	1	1	1	5	3
v23	3	2	5	1	2
v24	2	1	1	5	2
v25	2	1	1	5	5
v26	3	1	2	5	4
v27	1	1	1	5	5
v28	3	1	1	5	4
v29	4	1	1	5	3
v30	4	1	1	5	1
v31	1	1	1	4	1
v32	2	1	2	5	2
v33	3	1	1	5	3
v34	1	1	4	1	5
v35	3	1	1	5	1
v36	2	1	1	5	2
v37	2	1	2	5	3
v38	3	1	4	5	4

	11.nuor.pitäis	12. sovitus	13. bs koulun	14. b ei kko	15.vanh
v39	2	1	3	3	4
v40	3	1	1	5	3
v41	2	1	1	5	3
v42	2	1	1	5	5